

บทบาทของการเงินต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย (Finance and Inequality in Thailand)

ผศ. ดร. วีระชาติ กิเลนทอง

คณะเศรษฐศาสตร์

และ

สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (RIPED)

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

17 กันยายน พ.ศ. 2557

บทคัดย่อ

บทความนี้เริ่มต้นด้วยการสรุปความรู้ที่เกี่ยวกับและรายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยโดยใช้ข้อมูลที่ทันสมัย โดยภาพรวม ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของประเทศไทยอยู่ในระดับที่สูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากความเหลื่อมล้ำของค่าแรงและกำไรจากการประกอบธุรกิจ แต่ก็ไม่ได้มีแนวโน้มสูงขึ้นแต่อย่างใด ในขณะที่ ความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคต่ำกว่าด้านรายได้ อย่างเห็นได้ชัด และมีแนวโน้มที่ลดลงที่ชัดเจนกว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ นอกจากนี้ เรายังพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ และรายได้เฉลี่ยมีลักษณะเป็นแบบตัวยูกลับหัว (inverted U-shaped) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ Kuznets' curve นอกจากนี้ บทความนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนไทยสามารถปรับเปลี่ยนฐานะได้ดีพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่สามารถใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ และที่สำคัญ บทความนี้นำเสนอกลไกหรือช่องทางที่ระบบการเงินสามารถมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำได้ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ช่องทางหลัก ดังนี้ (1) การจัดการความเสี่ยง ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ มีส่วนช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้ดีกว่า (2) แหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการมีส่วนช่วยให้ครัวเรือนสามารถเลือกประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ได้ง่ายกว่า เนื่องจากใช้บริการสถาบันการเงินช่วยลดปัญหาข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ผู้เขียนเชื่อว่า ระบบสถาบันการเงินมีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ผ่านทั้งสองกลไก เช่นเดียวกับ ข้อเสนอใน Jeong and Townsend (2008) ดังนั้น นโยบายของรัฐควรจะต้องให้ความสำคัญทั้งช่องทางในการเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ และช่องทางในการจัดการความเสี่ยง

1 บทนำ

ความเหลื่อมล้ำ (inequality) เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจและมีการโต้เถียงกันอย่างมากในทุกประเทศทั่วโลก สำหรับประเทศไทย ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ (income inequality) ได้กลายเป็นประเด็นที่ได้รับความนิยมนิยมสูงที่สุดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีการเขียนบทความเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้หรือการกระจายรายได้จำนวนมาก ทั้งในรูปแบบที่เป็นวิชาการและในรูปแบบสำหรับคนทั่วไป

ในต่างประเทศ Piketty and Goldhammer (2014) มีส่วนทำให้หัวข้อนี้เป็นที่สนใจและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้จากข้อมูลทั่วโลก และสรุปว่าการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นผลจากการที่ผลตอบแทนต่อทุนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม Piketty and Goldhammer (2014) ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของตลาดการเงินต่อปรากฏการณ์ที่เขายกมาอธิบายมากเท่าที่ควร ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ซึ่งให้ความสำคัญต่อบทบาทของสถาบันการเงินต่อประสิทธิภาพการผลิตและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ ยกตัวอย่างเช่น Banerjee and Newman (1993); Lloyd-Ellis and Bernhardt (2000); Townsend and Ueda (2006); Jeong and Townsend (2007) ซึ่งเป็นแบบจำลองดุลยภาพทั่วไปที่ประชากรที่สามารถเลือกประกอบอาชีพได้แต่มีข้อจำกัดด้านการกู้ยืม (general equilibrium model with occupational choices and borrowing constraints) แบบจำลองกลุ่มนี้มีข้อสรุปที่คล้ายคลึงกันคือ ในช่วงแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จะตกอยู่กับเจ้าของทุน ซึ่งจะมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้เพิ่มขึ้น แต่เมื่อระบบทุนนิยมพัฒนามากขึ้นเรื่อยๆ ประชากรส่วนใหญ่จะได้ประโยชน์อย่างทั่วถึง และทำให้ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ลดลงในที่สุด ซึ่งเป็นข้อสรุปที่สนับสนุนแนวคิดของ Kuznets and Jenks (1953) ที่เสนอว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้เฉลี่ยต่อหัวและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้จะอยู่ในรูปของเส้นโค้งแบบตัวยูกลับหัว (inverted U-shape) หรือที่รู้จักกันในนาม เส้นโค้งของคุสเน็ตส์ (Kuznets curve) ซึ่งแตกต่างจากบทสรุปของ Piketty and Goldhammer (2014)

สำหรับประเทศไทย บทความที่ได้รับความสนใจอย่างมากในช่วงที่ผ่านมาคือ กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2556) ซึ่งเป็นบทความที่ศึกษาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในประเทศไทยในหลายมิติ และใช้ข้อมูลจากหลายแหล่ง พร้อมทั้งยังได้เชื่อมโยงความเหลื่อมล้ำด้านรายได้เข้ากับการศึกษาและทุนมนุษย์ได้อย่างน่าสนใจ ทำให้สังคมได้เข้าใจถึงข้อเท็จจริง (facts) เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2556) ได้เสนอให้มีการส่งเสริมให้ประชาชนในระดับล่างได้ใช้บริการสถาบันการเงินได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม บทความดังกล่าวไม่ได้มีการวิเคราะห์เกี่ยวกับบทบาทของการใช้บริการสถาบันการเงิน (financial access) ต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้แต่อย่างใด

บทความชิ้นนี้ศึกษาความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของการใช้บริการ

สถาบันการเงินต่อความเหลื่อมล้ำเป็นพิเศษ ผู้เขียนนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การแยกส่วนประกอบของดัชนีความเหลื่อมล้ำ (index decomposition) และ transition probability matrix ของการเลื่อนชั้นฐานะ โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามเงื่อนไขการใช้บริการสถาบันการเงิน และที่สำคัญ บทความนี้นำเสนอกลไกหรือช่องทางที่ระบบการเงินสามารถมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำ ผ่านมุมมองของแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ช่องทางหลัก คือ (1) การจัดการความเสี่ยง ซึ่งมีหลักการสำคัญว่า การใช้บริการระบบการเงินผ่านสถาบันการเงินแบบทางการ จะมีส่วนช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้ดีกว่า (2) การเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ ซึ่งมีหลักการสำคัญว่า การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการจะมีส่วนช่วยให้ครัวเรือนสามารถเลือกประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากการใช้บริการสถาบันการเงินช่วยลดปัญหาข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ยิ่งไปกว่านั้น เรายังนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับกลไกทั้งสอง ทั้งจากการสำรวจความรู้จากงานวิจัยในอดีต และผลการวิเคราะห์ของผู้เขียนที่ใช้ข้อมูลจากประเทศไทย

นอกจากนี้ บทความนี้ได้สำรวจความรู้เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย พร้อมทั้งปรับข้อมูลให้ทันสมัยที่สุดเท่าที่จะทำได้ พร้อมทั้งประยุกต์ใช้วิธีการแยกส่วนประกอบของดัชนี Thiel-L ที่พัฒนาขึ้นโดย Bourguignon (1979) และ Shorrocks (1980) การแยกส่วนประกอบช่วยให้เราสามารถเห็นถึงความสำคัญของแต่ละปัจจัยต่อความเหลื่อมล้ำได้เป็นอย่างดี ยิ่งไปกว่านั้น บทความนี้วัดความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภค (consumption inequality) ทั้งในรูปของดัชนีความเหลื่อมล้ำและ transition probability matrix ทั้งนี้ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า การบริโภคเป็นดัชนีที่สะท้อนถึงระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนได้ดีกว่ารายได้ อีกทั้ง เรายังได้พยายามวัดความเหลื่อมล้ำโดยพิจารณาจากการกระจายตัวของ รายได้ การบริโภค และการถือครองสินทรัพย์ ในแต่ละภูมิภาค โดยนำเสนอในรูปแบบของแผนที่แสดงระดับข้อมูลในพื้นที่ต่างๆ

ส่วนที่เหลือของบทความประกอบไปด้วย หัวข้อที่ 2 นำเสนอสภาพความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย จากอดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งหลักฐานของ เส้นโค้งของคุสเน็ตส์ (Kuznets curve) ส่วนหัวข้อที่ 3 นำเสนอบทสำรวจความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่มีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย พร้อมทั้งหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการใช้บริการสถาบันการเงินต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย หัวข้อที่ 4 นำเสนอกลไกหรือช่องทางที่ระบบการเงินสามารถมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำ ผ่านมุมมองของแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ และนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยในอดีต และหลักฐานจากการวิเคราะห์ของผู้เขียนเอง หัวข้อสุดท้ายนำเสนอข้อสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2 สภาพความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย จากอดีตถึงปัจจุบัน

หัวข้อนี้สรุปความรู้เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่เป็นข้อค้นพบความรู้ และผลการวิเคราะห์จากงานวิจัยจำนวนมากที่ได้นำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยไว้อย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเองได้ต่อยอดผลการศึกษาต่างๆ โดยปรับให้ทันสมัยมากขึ้น และเพื่อเป็นการประหยัดเนื้อที่ในบทความ บทสรุปในส่วนนี้อาจจะไม่อธิบายทุกรายละเอียดของงานวิจัยแต่ละชิ้น ผู้อ่านสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากงานวิจัยต้นฉบับ

นักเศรษฐศาสตร์ได้คิดค้นดัชนีเพื่อใช้วัดระดับความเหลื่อมล้ำ (inequality) ไว้เป็นจำนวนไม่น้อย¹ โดยดัชนีที่ได้รับความนิยมมากที่สุดสำหรับบุคคลทั่วไปคือ ค่าสัมประสิทธิ์ของจีนี (Gini coefficient) G ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตรต่อไปนี้

$$G = \frac{1}{2n^2\mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y_i - y_j| \quad (1)$$

โดยที่ n คือจำนวนตัวอย่าง y_i คือค่าของตัวแปรที่สนใจ (ซึ่งส่วนใหญ่จะหมายถึงรายได้) ของตัวอย่าง i และ μ คือค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่สนใจ หรือค่าเฉลี่ยของ y_i นั่นเอง นอกจากนี้ ดัชนีที่ได้รับความนิยมในวงวิชาการอีกอันหนึ่งก็คือ ค่าดัชนี Theil-L ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตรต่อไปนี้

$$T_L = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \ln \frac{\mu}{y_i} \quad (2)$$

ค่าดัชนี Theil-L เป็นดัชนีที่เหมาะสมสำหรับการแยกส่วนประกอบ (decomposition) ซึ่งช่วยให้เราสามารถศึกษาบทบาทของปัจจัยต่างๆ ต่อความเหลื่อมล้ำได้ดี หากเราแบ่งตัวอย่างออกเป็น K กลุ่มตามปัจจัยที่เราสนใจที่จะศึกษา เราสามารถแยกส่วนประกอบ ค่าดัชนี Theil-L ออกเป็น ความเหลื่อมล้ำภายในกลุ่ม (within-group inequality: WI) และความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม (between-group inequality: BI) ได้ดังนี้²

$$WI = \sum_{k=1}^K p^k T_L^k, \quad (3)$$

$$BI = \sum_{k=1}^K p^k \ln \frac{\mu}{\mu^k} \quad (4)$$

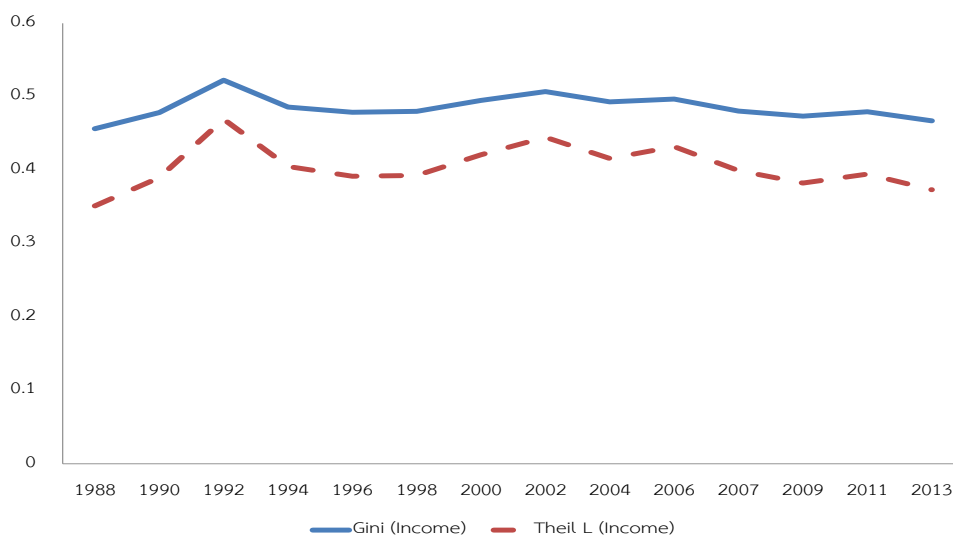
โดยที่ T_L^k , p^k และ μ^k คือค่าดัชนี Theil-L ของกลุ่ม k , สัดส่วนของตัวอย่างในกลุ่ม k , และ ค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่สนใจในกลุ่ม k ตามลำดับ

รูปภาพที่ 1 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ระดับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (income inequality) ซึ่งวัดโดยค่าสัมประสิทธิ์ของจีนี และค่าดัชนี Theil-L ของประเทศไทย มีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่ง

¹ผู้อ่านสามารถศึกษาเรื่องการวัดความเหลื่อมล้ำเพิ่มเติมได้จาก Ray (1998); Sen (1997)

²ความสามารถในการแยกส่วนของค่าดัชนี Theil-L หมายความว่า $T_L = WI + BI$

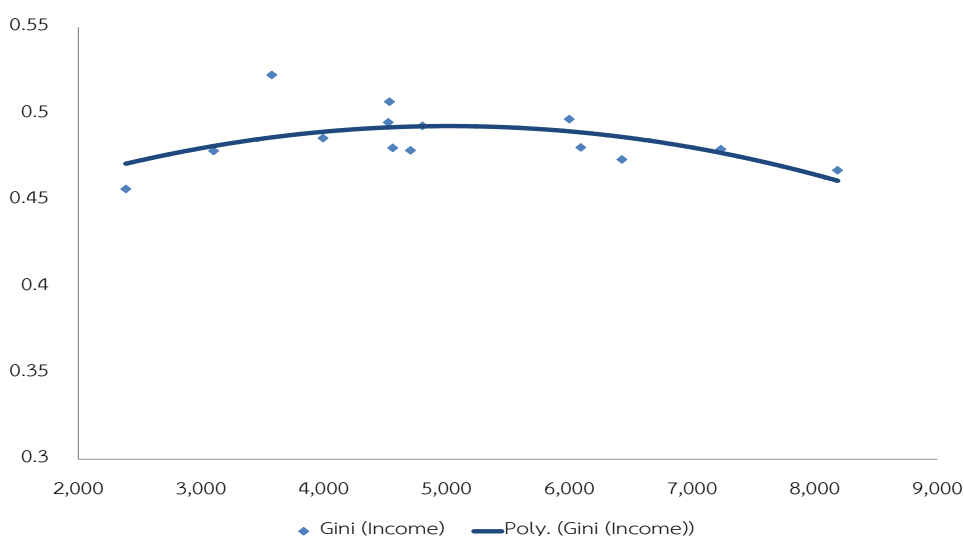
เป็นการยืนยันว่า ผลการวิเคราะห์โดยใช้ ค่าดัชนี Theil-L น่าจะได้ผลคล้ายคลึงกับการใช้ค่าสัมประสิทธิ์ของจีนี นอกจากนี้ รูปภาพที่ 1 ยังแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าระดับความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยยังอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง แต่ไม่ได้มีแนวโน้มปรับตัวสูงขึ้น ดังเช่นหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย เช่นเดียวกับข้อสรุปของ กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2556) และผู้เขียนก็เห็นด้วยกับข้อสรุปในบทความดังกล่าวที่ว่า "ปัญหาการกระจายรายได้ปรับตัวดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2535 เป็นต้นมา ... และเป็นการลดลงในช่วงเวลาที่หลายๆ ประเทศทั่วโลก ทั้งพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ต่างต้องเผชิญกับปัญหาการกระจายรายได้ที่ทวีความรุนแรงขึ้นอีกครั้ง"

รูปที่ 1: ค่าสัมประสิทธิ์ของจีนีและค่าดัชนี Theil-L ของรายได้ต่อหัว (income per capita) ระหว่างปี 2531 ถึงปี 2556

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

นอกจากนี้ เมื่อนำเอาค่าสัมประสิทธิ์ของจีนีของรายได้ต่อหัว มาแสดงคู่กับค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวของประชากร โดยคำนวณจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (Socio-Economic Survey: SES) ดังแสดงในรูปภาพที่ 2 จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างค่าสัมประสิทธิ์ของจีนีของรายได้ต่อหัว และค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวมีลักษณะเป็นแบบตัวยูกลับหัว (inverted U-shaped) กล่าวคือ เส้นโค้งที่เข้ากับข้อมูลได้ดี (fitted curve) มีลักษณะเป็นแบบตัวยูกลับหัว ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ Kuznets and Jenks (1953) หรือ Kuznets' curve ข้อค้นพบส่วนนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบใน Ikemoto and Uehara (2000); Jeong (2008); Paweenawat and McNown (2014)

รูปที่ 2: ความสัมพันธ์ระหว่างค่าสัมประสิทธิ์ของจีนิของรายได้ต่อหัว และรายได้ต่อหัวเฉลี่ย หรือ Kuznets' curve สำหรับประเทศไทย

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

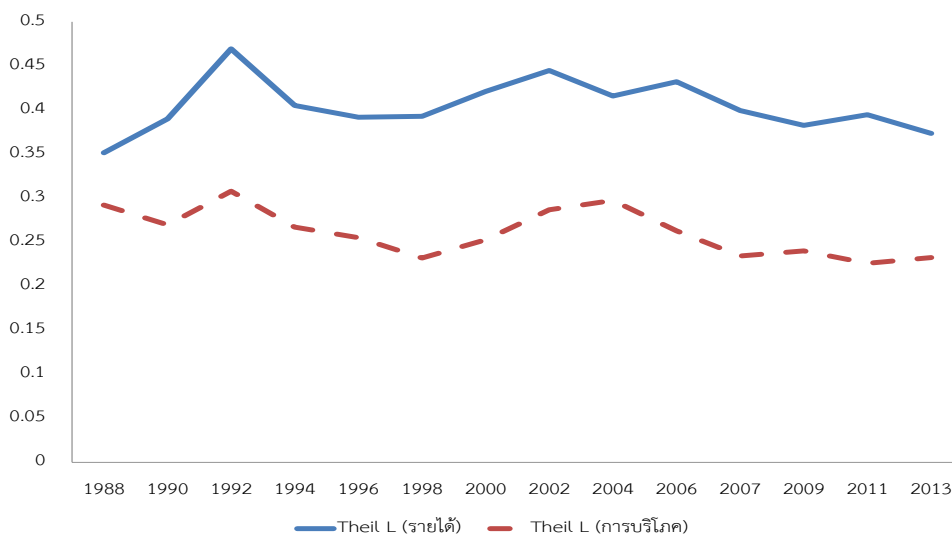
ความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภค (Consumption Inequality)

ตามหลักการของทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ระดับการบริโภคหรือค่าใช้จ่ายสะท้อนถึงระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนได้ดีกว่าระดับรายได้ซึ่งมักจะเปลี่ยนแปลงขึ้นลงได้ตามช่วงเวลา ดังนั้น เราควรจะพิจารณาความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภค (consumption inequality) ด้วยเช่นกัน รูปภาพที่ 3 แสดงค่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และการบริโภคซึ่งวัดโดยค่าดัชนี Theil-L จะเห็นได้ว่า โดยทั่วไป ความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคมีค่าต่ำกว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้อย่างชัดเจน³ อย่างไรก็ตาม ความเหลื่อมล้ำทั้งสองประเภทมีแนวโน้มที่คล้ายคลึงกันอย่างมาก โดยสรุป เราจะเห็นได้ว่า ปัญหาความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ไม่ได้มีแนวโน้มที่แย่งแต่อย่างเดียว

ความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค (Inter-regional Inequality)

หัวข้อนี้นำเสนอความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคและที่ตั้งในรูปแบบของแผนที่ ที่แสดงค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่สนใจในแต่ละพื้นที่ และพิจารณาตัวแปรที่น่าสนใจ ดังนี้ รายได้ต่อหัวเฉลี่ย การบริโภคต่อหัวเฉลี่ย

³การที่ระดับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้มีค่าสูงกว่าความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคน่าจะเป็นผลมาจาก การที่รายได้นั้นรวมเอาส่วนความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) และความเสี่ยงชั่วคราว (transitory shocks) เข้ามาด้วย ในขณะที่ระดับการบริโภคจะได้รับผลกระทบจากส่วนนี้ไม่มากนัก ซึ่งเป็นผลการศึกษาที่พบโดยทั่วไปในงานวิจัยเรื่องการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing literature) และงานวิจัยเรื่องรายได้ถาวร (permanent income literature)

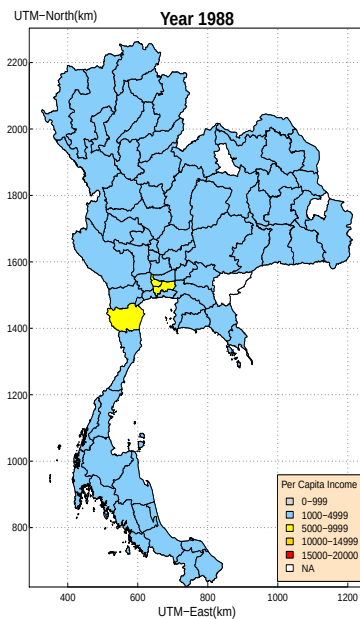

รูปที่ 3: ค่าดัชนี Theil-L ของรายได้ต่อหัว (income per capita) และค่าดัชนี Theil-L ของการบริโภคหรือค่าใช้จ่ายต่อหัว (consumption/expenditure per capita) ระหว่างปี 2531 ถึงปี 2556
ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

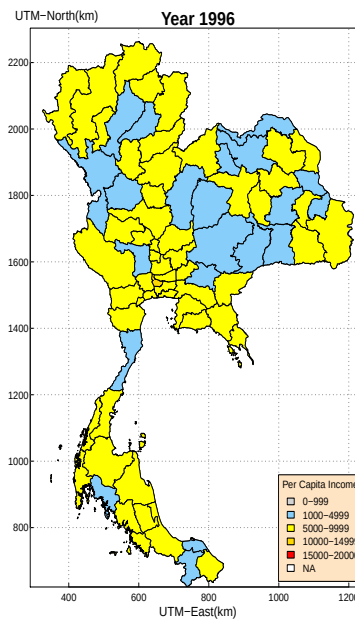
การถือครองรถยนต์หรือรถกระบะ (car or pick-up truck ownership) การถือครองโทรศัพท์เคลื่อนที่ (mobile phone ownership) และตำแหน่งที่ตั้งของธนาคารสาขา (bank branch location)

รูปภาพที่ 4 แสดงรายได้ต่อหัวที่แท้จริง (ปีฐาน 2554) เฉลี่ยในแต่ละจังหวัด ในปี 2531 ปี 2539 ปี 2549 และปี 2556 จะเห็นได้ว่า ความเหลื่อมล้ำระหว่างจังหวัดในปี 2531 อยู่ในระดับที่ต่ำ และความเหลื่อมล้ำได้เพิ่มขึ้นอย่างมากและอยู่ในระดับที่สูงในปี 2539 หลังจากนั้น ความเหลื่อมล้ำระหว่างจังหวัดก็มีแนวโน้มที่ลดลง ส่วนความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคระหว่างภูมิกษณณนั้นอยู่ในระดับต่ำกว่าด้านรายได้ อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ในรูปภาพที่ 3 ข้างต้น นอกจากนี้ เรายังจะเห็นว่า ความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคระหว่างภูมิกษณณมีการเปลี่ยนแปลงที่ช้ากว่า โดยจะเห็นได้จาก ความแตกต่างระหว่างปี 2531 และปี 2539 ที่มีไม่มากนัก (ดูแถบของรูปภาพที่ 5) เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้

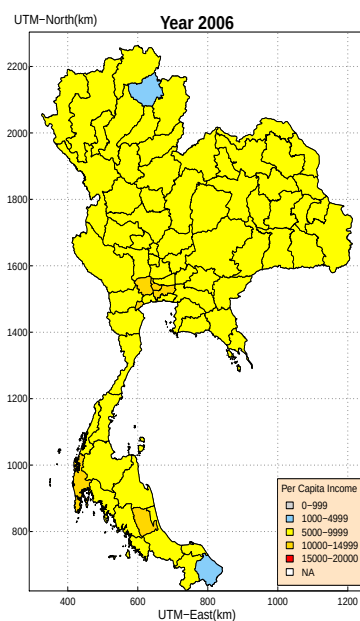
การถือครองรถยนต์หรือรถกระบะ (car or pick-up truck ownership) เป็นดัชนีที่บ่งบอกถึงระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสะท้อนถึงโอกาสที่สามารถเข้าถึงบริการต่างๆ ดังนั้น เราจึงควรจะพิจารณาการถือครองรถยนต์หรือรถกระบะด้วย รูปภาพที่ 6 แสดงสัดส่วนของครัวเรือนที่ถือครองรถยนต์หรือรถกระบะในแต่ละจังหวัด ในปี 2531 ปี 2539 ปี 2549 และปี 2556 ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในปี 2531 การถือครองรถยนต์หรือรถกระบะอยู่ในระดับต่ำทั่วประเทศ และได้เพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ ในบางพื้นที่จนกระทั่ง การถือครองรถยนต์หรือรถกระบะในปี 2549 อยู่ที่ระดับร้อยละ 20 ถึงร้อยละ 40 ทั่วทั้ง

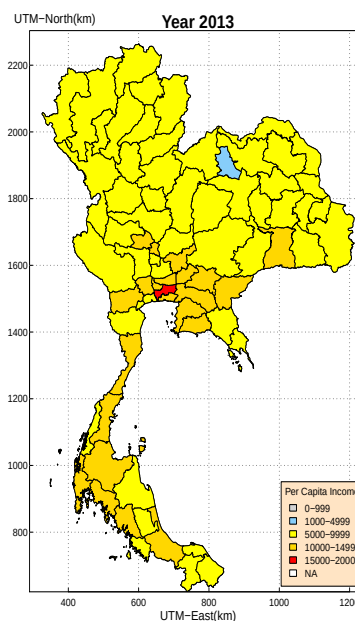
(a)

(b)

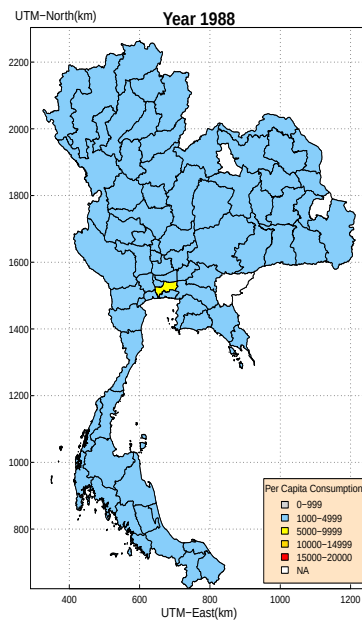
(c)

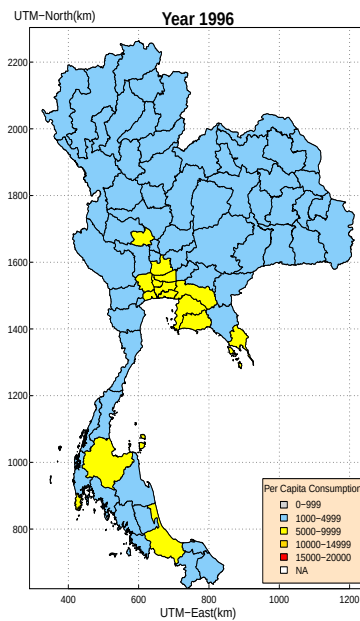
(d)

รูปที่ 4: (a) รายได้ต่อหัวที่แท้จริง (ปีฐาน 2554) ต่อหัวเฉลี่ยในแต่ละจังหวัดในปี 2531 (b) รายได้ต่อหัวที่แท้จริง (ปีฐาน 2554) ต่อหัวเฉลี่ยในแต่ละจังหวัดในปี 2539 (c) รายได้ต่อหัวที่แท้จริง (ปีฐาน 2554) ต่อหัวเฉลี่ยในแต่ละจังหวัดในปี 2549 (d) รายได้ต่อหัวที่แท้จริง (ปีฐาน 2554) ต่อหัวเฉลี่ยในแต่ละจังหวัดในปี 2556

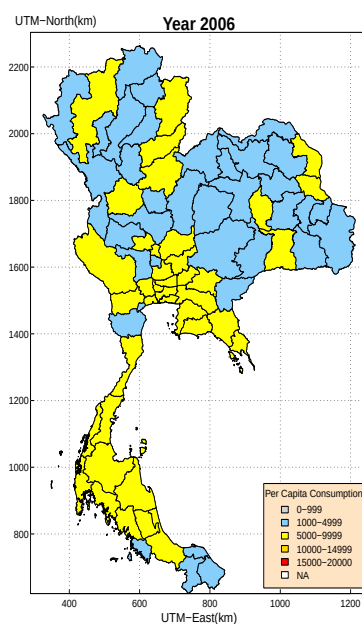
ที่มา: การจัดการของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES).

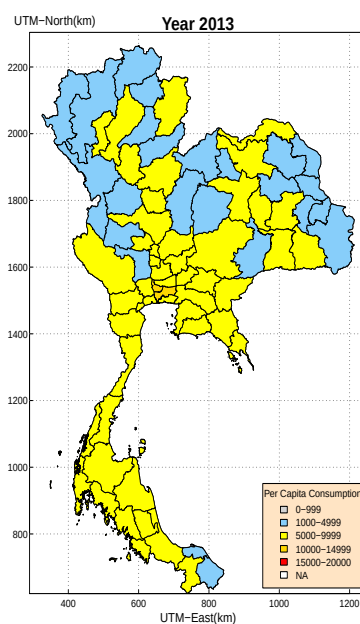
(a)

(b)

(c)

(d)

รูปที่ 5: (a) การบริโภคต่อหัวที่แท้จริง (ปีฐาน 2554) ต่อหัวเฉลี่ยในแต่ละจังหวัดในปี 2531 (b) การบริโภคต่อหัวที่แท้จริง (ปีฐาน 2554) ต่อหัวเฉลี่ยในแต่ละจังหวัดในปี 2539 (c) การบริโภคต่อหัวที่แท้จริง (ปีฐาน 2554) ต่อหัวเฉลี่ยในแต่ละจังหวัดในปี 2549 (d) การบริโภคต่อหัวที่แท้จริง (ปีฐาน 2554) ต่อหัวเฉลี่ยในแต่ละจังหวัดในปี 2556

ที่มา: การจัดการของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES).

ประเทศ นอกจากนี้ เราจะสังเกตได้ว่า ครัวเรือนในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้บางส่วน เป็นเจ้าของรถยนต์หรือรถกระบะเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงหลายปีที่ผ่านมา โดยสรุป ในช่วงยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา ครัวเรือนไทยในทุกภูมิภาคสามารถเป็นเจ้าของรถยนต์หรือรถกระบะเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่ ความแตกต่างระหว่างจังหวัดอยู่ในระดับที่ไม่สูงมากนัก⁴

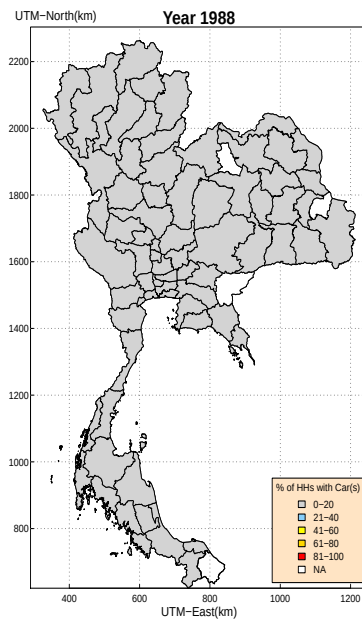
บทความนี้ได้ใช้จำนวนธนาคารสาขาเพื่อบ่งบอกถึงโอกาสในการเข้าถึงบริการของสถาบันการเงิน (financial access) ของครัวเรือนในแต่ละพื้นที่ โดยมองว่า พื้นที่ที่มีจำนวนธนาคารสาขาที่มากกว่า ย่อมเปิดโอกาสให้ครัวเรือนในพื้นที่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินได้สะดวกมากกว่าด้วย รูปภาพที่ 7a และ 7b แสดงตำแหน่งที่ตั้งของธนาคารสาขาของทั้งธนาคารพาณิชย์ (commercial banks) และธนาคารเฉพาะกิจ (special financial institutions) ที่ให้บริการในปี 2529 และในปี 2553 ตามลำดับ รูปภาพทั้งสองแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในช่วงยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา ธนาคารได้เพิ่มสาขาและเข้าถึงแทบทุกส่วนของประเทศ ซึ่งช่วยให้ครัวเรือนในส่วนภูมิภาคสามารถเข้าถึงสถาบันการเงินได้มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ธนาคารสาขาในส่วนภูมิภาคส่วนใหญ่เป็นธนาคารเฉพาะกิจของรัฐ ดังจะเห็นได้จากความแตกต่างระหว่างรูปภาพในแถบบนและแถวล่าง นอกจากนี้ เรายังสังเกตเห็นได้อีกว่า ธนาคารสาขาส่วนใหญ่ยังขยายตัวอยู่ในส่วนกลางและหัวเมืองสำคัญเป็นหลัก ซึ่งแตกต่างจากภาพของการถือครองโทรศัพท์เคลื่อนที่ (mobile phone ownership) ซึ่งมีการกระจายตัวอย่างทั่วถึง ดังที่แสดงในรูปภาพที่ 8

นอกจากนี้ บทความนี้ได้ศึกษาความเหลื่อมล้ำทางการเข้าถึงสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) ซึ่งในที่นี้จะพิจารณาเพียงแค่ การถือครองโทรศัพท์เคลื่อนที่ (mobile phone ownership) และการถือครองคอมพิวเตอร์ (computer ownership) เท่านั้น รูปภาพที่ 8 แสดงสัดส่วนของครัวเรือนที่ถือครองโทรศัพท์เคลื่อนที่ในแต่ละอำเภอ ในปี 2539 ปี 2547 ปี 2552 และปี 2556 (ยกเว้นปี 2556 ที่มีข้อมูลระดับจังหวัดเท่านั้น) รูปแบบนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในปี 2539 ความแตกต่างในการถือครองโทรศัพท์เคลื่อนที่ยังมีอยู่อย่างชัดเจน ในขณะที่ ความแตกต่างเหล่านี้แทบจะไม่สามารถสังเกตได้ ในปี 2552 ครัวเรือนในแทบทุกพื้นที่มีโทรศัพท์เคลื่อนที่ ในทางตรงกันข้าม ความแตกต่างในการถือครองคอมพิวเตอร์ยังคงมีอยู่ ดังแสดงในรูปภาพที่ 9 ผลการวิเคราะห์ส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า สถาบันการเงินจะสามารถเข้าถึงประชากรส่วนใหญ่ของประเทศได้มากขึ้น หากสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยีที่สามารถทำงานได้บนโทรศัพท์เคลื่อนที่อย่างง่าย (ผ่านระบบ SMS เป็นต้น) ในขณะที่ ผลิตภัณฑ์ที่ต้องการการประมวลผลโดยใช้คอมพิวเตอร์อาจจะยังไม่สามารถเข้าถึงประชากรส่วนใหญ่ได้ในเวลาอันใกล้

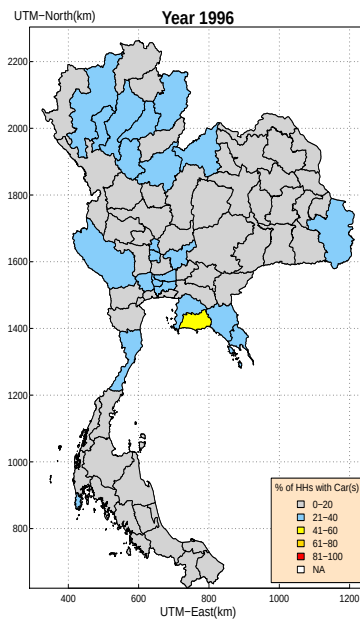
ความเหลื่อมล้ำทางโอกาส: การปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคม (Social Mobility)

ความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคม (social mobility) เป็นดัชนีอีกอย่างหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเหลื่อมล้ำทางโอกาสได้เป็นอย่างดี หากสังคมมีความเหลื่อมล้ำทางโอกาสสูง เราควรจะพบว่า ครัว

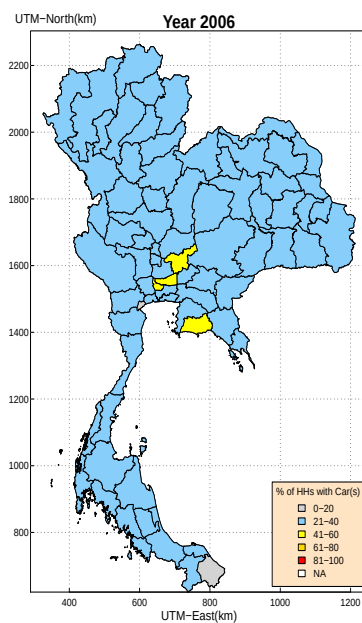
⁴การวิเคราะห์ในส่วนนี้ไม่ได้ครอบคลุมความแตกต่างในด้านจำนวนรถยนต์หรือรถกระบะที่แต่ละครัวเรือนเป็นเจ้าของ ซึ่งเป็นไปได้ว่า หากพิจารณาส่วนนี้ เราอาจจะเห็นความเหลื่อมล้ำที่มากขึ้นได้

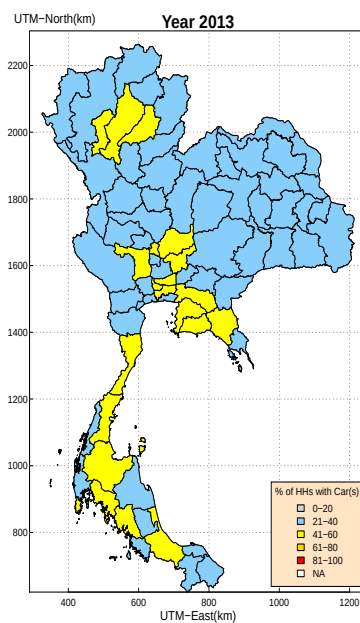
(a)

(b)

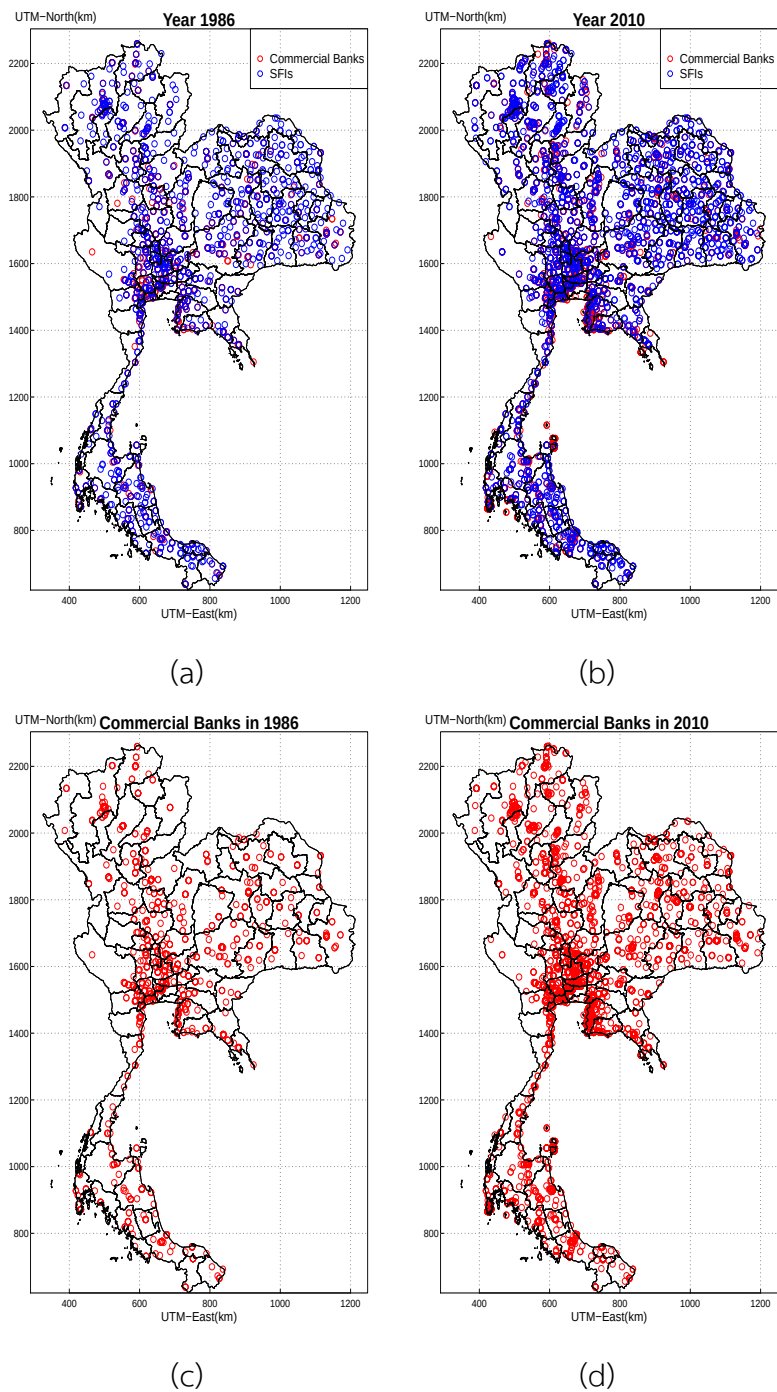
(c)

(d)

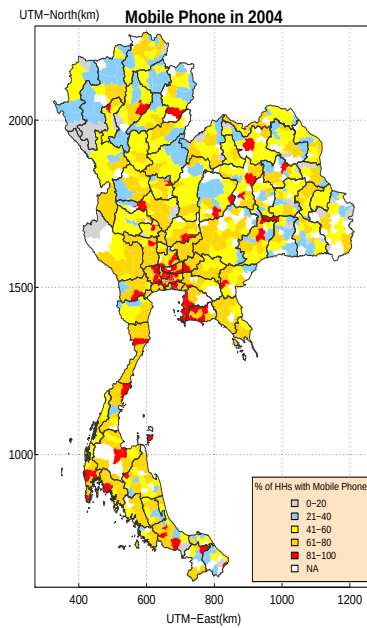
รูปที่ 6: (a) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองรถยนต์หรือรถกระบะในแต่ละจังหวัดในปี 2531 (b) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองรถยนต์หรือรถกระบะในแต่ละจังหวัดในปี 2539 (c) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองรถยนต์หรือรถกระบะในแต่ละจังหวัดในปี 2549 (d) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองรถยนต์หรือรถกระบะในแต่ละจังหวัดในปี 2556

ที่มา: การจัดการของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES).

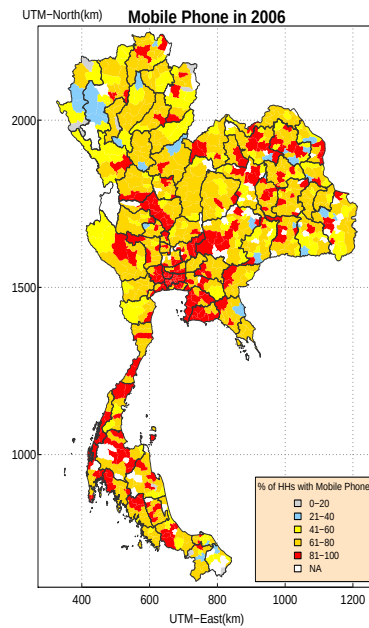

รูปที่ 7: (a) ตำแหน่งที่ตั้งของสาขาธนาคารพาณิชย์และธนาคารเฉพาะกิจที่ให้บริการในปี 2529 (b) ตำแหน่งที่ตั้งของสาขาธนาคารพาณิชย์และธนาคารเฉพาะกิจที่ให้บริการในปี 2553 (c) ตำแหน่งที่ตั้งของสาขาธนาคารพาณิชย์ที่ให้บริการในปี 2552 (d) ตำแหน่งที่ตั้งของสาขาธนาคารพาณิชย์ที่ให้บริการในปี 2556

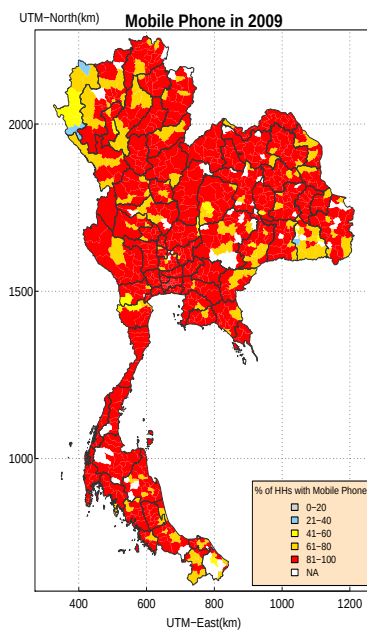
ที่มา: การจัดการของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย.

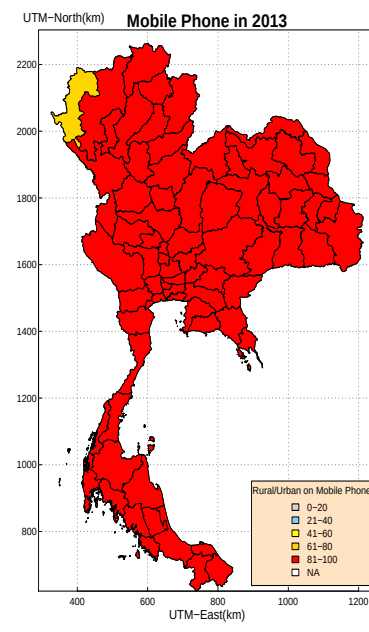
(a)

(b)

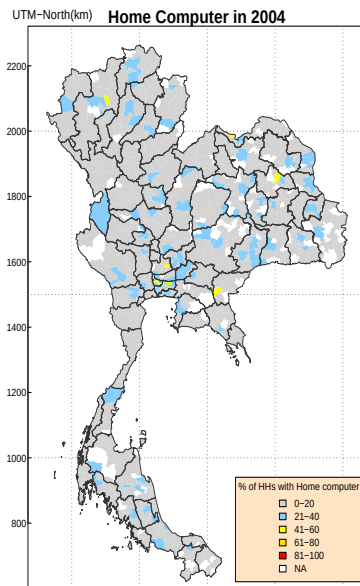
(c)

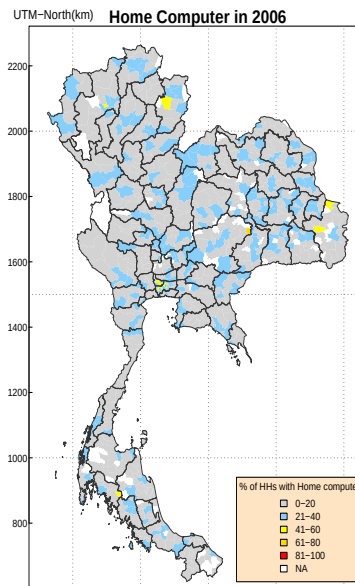
(d)

รูปที่ 8: (a) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองโทรศัพท์เคลื่อนที่ในแต่ละอำเภอในปี 2547 (b) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองโทรศัพท์เคลื่อนที่ในแต่ละอำเภอในปี 2549 (c) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองโทรศัพท์เคลื่อนที่ในแต่ละอำเภอในปี 2552 (d) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองโทรศัพท์เคลื่อนที่ในแต่ละจังหวัดในปี 2556

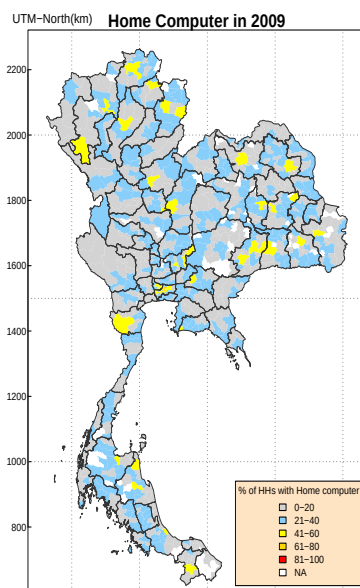
ที่มา: การจัดการของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES).

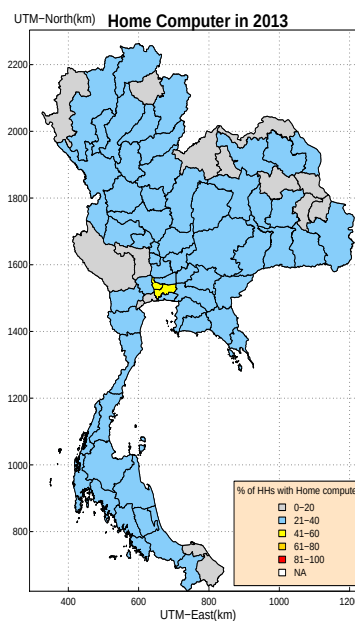
(a)

(b)

(c)

(d)

รูปที่ 9: (a) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองคอมพิวเตอร์ในแต่ละอำเภอในปี 2547 (b) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองคอมพิวเตอร์ในแต่ละอำเภอในปี 2549 (c) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองคอมพิวเตอร์ในแต่ละอำเภอในปี 2552 (d) สัดส่วนของครัวเรือนถือครองคอมพิวเตอร์ในแต่ละจังหวัดในปี 2556
ที่มา: การจัดการของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES).

เรือนที่ยากจนมีโอกาที่จะเลื่อนชั้นสูงขึ้นไปได้น้อยมาก ในทางตรงกันข้าม หากสังคมให้โอกาสอย่างทั่วถึง เราก็ควรจะเห็นว่า โอกาสที่ครัวเรือนยากจนจะเลื่อนชั้นสูงขึ้นมีค่าสูง

บทความนี้วัดความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคม โดยใช้ transition probability matrix ซึ่งจะบอกถึงความน่าจะเป็น (ซึ่งวัดโดยใช้สัดส่วนของตัวอย่าง) ที่ครัวเรือนในแต่ละช่วงฐานะทางสังคมในปีต้น จะมีระดับฐานะทางสังคมต่างๆ ในปีท้าย ผู้เขียนแบ่งครัวเรือนออกเป็น 5 กลุ่ม ตามระดับรายได้ต่อหัว ดังนี้

- 1) กลุ่มยากจน มีรายได้ต่อหัวไม่เกินเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 20
- 2) กลุ่มค่อนข้างจน มีรายได้ต่อหัวไม่เกินเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 21 ถึง 40
- 3) กลุ่มชนชั้นกลาง มีรายได้ต่อหัวไม่เกินเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 41 ถึง 60
- 4) กลุ่มฐานะค่อนข้างดี มีรายได้ต่อหัวไม่เกินเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 61 ถึง 80
- 5) กลุ่มฐานะดี มีรายได้ต่อหัวไม่น้อยกว่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 81

หากสังคมมีความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสสูง เราก็ควรจะเห็นว่า การปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมเป็นไปได้ยาก ซึ่งดูได้จากการที่ตัวเลขในแนวทแยง (diagonal) ของ transition probability matrix มีค่าสูง

ตารางที่ 1 แสดง transition probability matrix สำหรับรายได้ต่อหัวของครัวเรือน ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ครัวเรือนไทยสามารถปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมได้ค่อนข้างดี โดยที่ ร้อยละ 62 ของครัวเรือนที่ยากจน (20 เปอร์เซ็นต์ไทล์แรก) ในปี 2549 สามารถปรับเปลี่ยนฐานะสูงขึ้นได้ในปี 2555 ในขณะที่กลุ่มชนชั้นกลางมีการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมมากที่สุด ส่วนกลุ่มที่มีฐานะดี เป็นกลุ่มที่สามารถรักษาสถานะของตนได้ดีที่สุด

ตารางที่ 1: Transition Probability Matrix สำหรับรายได้ต่อหัว ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555

ระดับชั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	38.12	23.55	16.37	12.77	9.18
ค่อนข้างยากจน	26.85	26.55	20.26	14.87	11.48
ชนชั้นกลาง	19.24	24.83	23.63	18.84	13.46
ฐานะค่อนข้างดี	10.68	16.87	25.75	26.25	20.46
ฐานะดี	5.08	8.18	14.06	27.22	45.46

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

เช่นเดียวกับในการวัดระดับความเหลื่อมล้ำโดยรวม ผู้เขียนสนับสนุนการวัดความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคม (social mobility) โดยใช้ข้อมูลการบริโภค เนื่องจากเป็นข้อมูลที่น่าจะสะท้อนถึงระดับความมั่งคั่งหรือฐานะของครัวเรือนได้ดีกว่าระดับรายได้ ตารางที่ 2 แสดง transition probability

matrix สำหรับการบริโภคต่อหัวของครัวเรือน ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า โดยภาพรวม ครัวเรือนไทยสามารถปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมได้ค่อนข้างดี ไม่ว่าเราจะพิจารณาจากการบริโภคต่อหัว หรือรายได้ต่อหัว อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบตารางที่ 1 และ 2 อย่างถี่ถ้วนมากขึ้น จะพบว่า การปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมในด้านการบริโภคนั้นต่ำกว่าด้านรายได้อย่างชัดเจน โดยดูได้จากค่าตัวเลขในแนวแท่งของตารางที่ 2 ที่สูงกว่าค่าตัวเลขในแนวแท่งของตารางที่ 1 ผู้เขียนเชื่อว่า ผลลัพธ์ส่วนนี้น่าจะเป็นผลมาจาก การที่การบริโภคนั้นสะท้อนถึงระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนมากกว่ารายได้ ซึ่งจะเห็นได้จากผลการวิเคราะห์จากข้อมูลความมั่งคั่งต่อหัว ซึ่งมีใกล้เคียงกับกรณีของการบริโภคอย่างมาก⁵ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 2: Transition Probability Matrix สำหรับการบริโภคต่อหัว ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	42.91	28.14	15.67	8.38	4.89
ค่อนข้างยากจน	24.75	28.34	22.65	15.37	8.88
ชนชั้นกลาง	18.84	22.83	26.72	20.54	11.07
ฐานะค่อนข้างดี	9.38	14.07	23.15	28.54	24.85
ฐานะดี	4.09	6.58	11.86	27.12	50.35

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

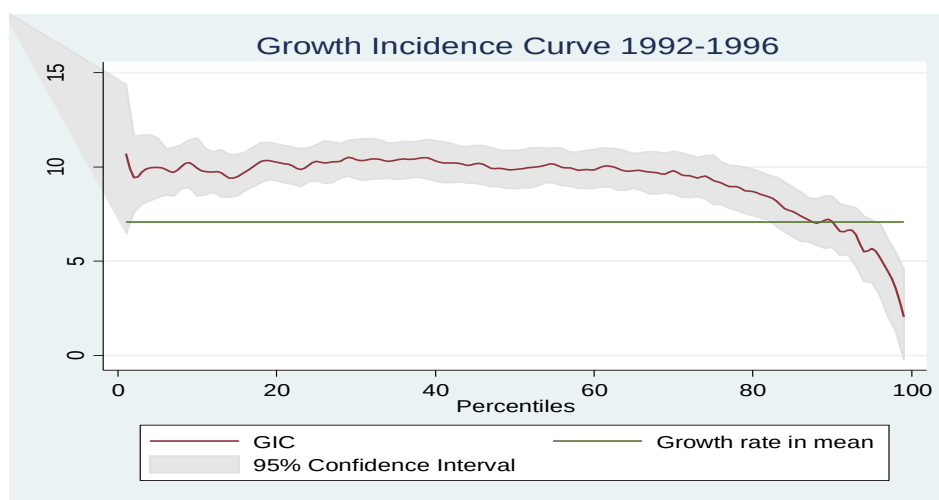
ตารางที่ 3: Transition Probability Matrix สำหรับระดับความมั่งคั่งต่อหัว (wealth per capita) ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555

ระดับขั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	48.3	20.76	14.37	9.88	6.69
ค่อนข้างยากจน	22.26	28.34	24.85	14.97	9.58
ชนชั้นกลาง	13.96	27.02	28.02	18.74	12.26
ฐานะค่อนข้างดี	9.28	19.06	22.46	25.75	23.45
ฐานะดี	6.18	4.79	10.37	30.61	48.06

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

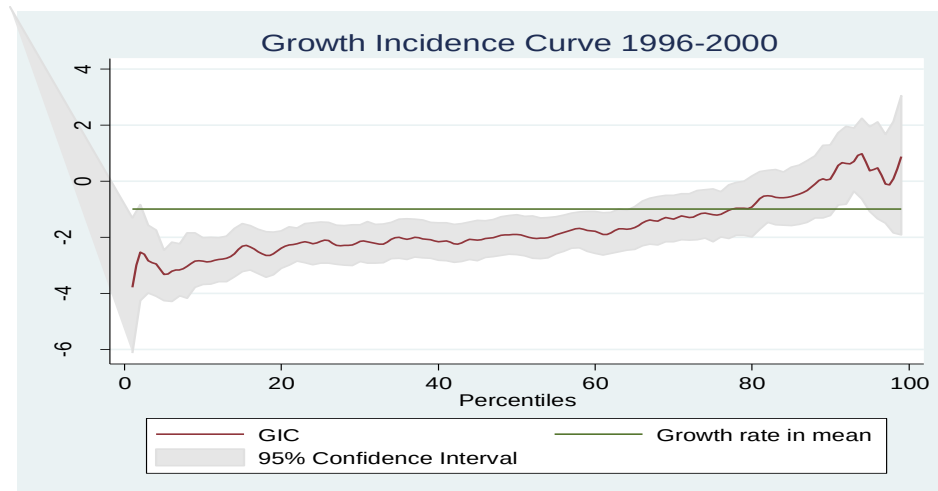
⁵ตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์ การตัดสินใจของครัวเรือนว่าจะบริโภคมากน้อยเพียงใด ควรจะขึ้นอยู่กับระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนเป็นสำคัญ ไม่ใช่รายได้ ณ ขณะใดขณะหนึ่ง หลักการนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาจากทั้งงานวิจัยกลุ่มการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing literature) และงานวิจัยกลุ่มรายได้ถาวร (permanent income literature) แน่นอนว่า งานวิจัยทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันในหลักการอย่างชัดเจน โดยที่ งานวิจัยกลุ่มการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing) มาจากแบบจำลองดุลยภาพทั่วไป (general equilibrium) และสนใจการจัดการกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ในขณะที่ งานวิจัยกลุ่มรายได้ถาวร (permanent income) มาจากแบบจำลองดุลยภาพบางส่วน (partial equilibrium) และสนใจการจัดการกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นชั่วคราว (transitory shocks) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาจากทั้งสองกลุ่มงานวิจัยพบว่า ครัวเรือนสามารถจัดการกับความเสี่ยงได้ค่อนข้างดี

คำถามที่เกี่ยวข้องอีกอันหนึ่ง คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมาเป็นแบบที่สนับสนุนคนจน (pro poor) หรือไม่ Rueanthip et al. (2013) ศึกษาประเด็นนี้โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ในการคำนวณ Growth Incident Curve⁶ (GIC) และแสดงให้เห็นว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างปี 2535 ถึงปี 2554 มีลักษณะเป็นแบบที่สนับสนุนคนจน (pro poor) บทความนี้ได้คำนวณ Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัวเช่นเดียวกัน แต่ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel Survey) ระหว่างปี 2535 ถึงปี 2555 โดยแสดงผลลัพธ์ในรูปภาพที่ 10 ถึง 13 ซึ่งชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยตั้งแต่ปี 2535 จนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่แล้วเป็นแบบที่สนับสนุนคนจน (pro poor) ยกเว้นช่วงที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งระหว่างปี 2539 ถึง 2543 ที่ไม่เป็นแบบที่สนับสนุนคนจน

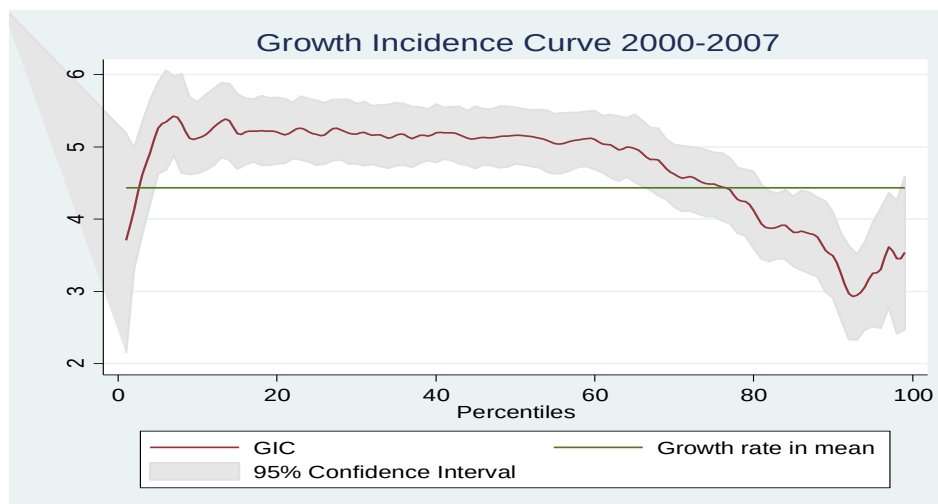

รูปที่ 10: Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัวระหว่างปี 2535 ถึงปี 2539
ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

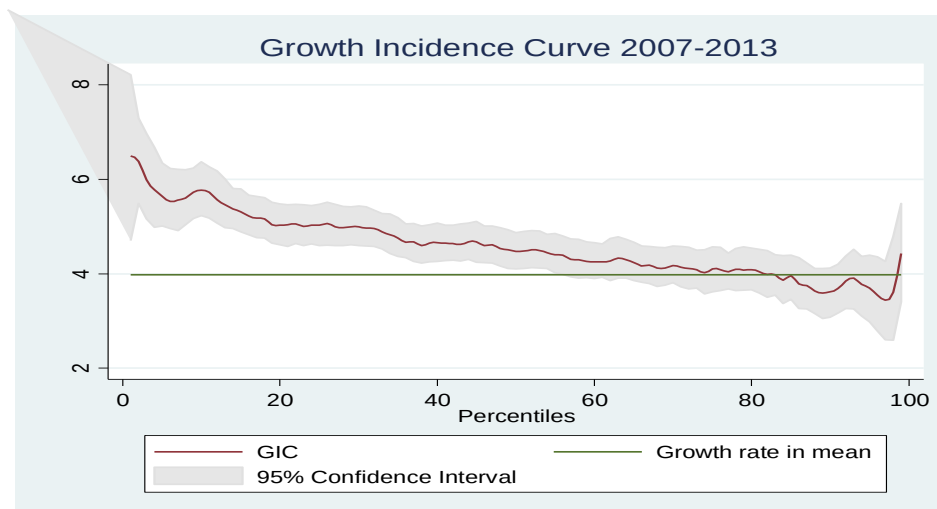
⁶Growth Incidence Curve (GIC) ของรายได้ต่อหัว แสดงอัตราการขยายตัว (growth rate) ของรายได้ต่อหัวในปีปลายของกลุ่มครัวเรือนที่อยู่ในแต่ละช่วงเปอร์เซ็นต์ไทล์ ซึ่งแบ่งตามรายได้ต่อหัวในปีต้น

รูปที่ 11: Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัวระหว่างปี 2539 ถึงปี 2543
 ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

รูปที่ 12: Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัวระหว่างปี 2543 ถึงปี 2550
 ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

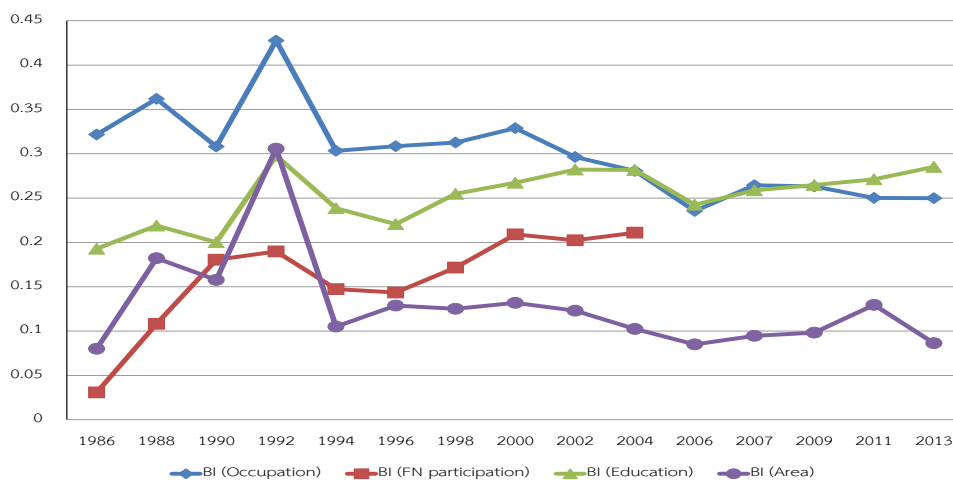
รูปที่ 13: Growth Incidence Curve ของรายได้ต่อหัวระหว่างปี 2550 ถึงปี 2556
ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

3 ปัจจัยที่มีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำ

หัวข้อนี้นำเสนอบทสรุปความรู้ที่ได้จากงานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยที่มีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย โดยผู้เขียนได้ปรับข้อมูลและผลลัพธ์ของการศึกษาบางส่วนให้ทันสมัยด้วยข้อมูลที่มีเพิ่มเติมอีกด้วย ปัจจัยหลักที่ได้รับความสนใจในงานวิจัยในอดีต ประกอบด้วย การศึกษา ลักษณะของพื้นที่ (rural-urban) อาชีพ (occupations) และการเข้าถึงแหล่งเงินทุน (financial access)

การศึกษา (education) เป็นปัจจัยที่ได้รับความสนใจและได้รับการยืนยันจากงานวิจัยแทบทุกชิ้นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความเหลื่อมล้ำในสังคม ยกตัวอย่างเช่นงานวิจัยของ กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2556); Motonishi (2006); Paweenawat and McNown (2014) ผู้เขียนเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ความแตกต่างด้านการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในสังคมไทย รูปภาพที่ 14 แสดงสัดส่วนของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ที่เป็นความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม ($\frac{BI}{TL}$) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ปัจจัยด้านการศึกษานั้นสามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ประมาณร้อยละ 25 ของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทั้งหมด นอกจากนี้ บทบาทของปัจจัยด้านการศึกษามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ปัจจัยด้านลักษณะของพื้นที่ที่ครัวเรือนอาศัยอยู่ก็มีบทบาทที่สำคัญต่อความเหลื่อมล้ำเช่นกัน โดยทั่วไปเรานิยามที่จะศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างในเขตเมือง (urban) ซึ่งมักจะหมายถึงพื้นที่ในเขตเทศบาล และเขตชนบท (rural) ซึ่งมักจะหมายถึงพื้นที่นอกเขตเทศบาล Rueanthip (2012) ศึกษาบทบาทของที่ตั้งต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทยระหว่างปี 2539 ถึง 2554 และสรุปว่า ปัจจัยด้านที่ตั้งมีบทบาทน้อยลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งดูได้จากรูปภาพที่ 14 ข้อค้นพบนี้คล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Fang and Sakellariou (2013) ที่พบว่า ความแตกต่างระหว่างครัวเรือนในเมืองและในชนบทในด้าน

รูปที่ 14: สัดส่วนของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ที่เป็นความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม ($\frac{BI}{TL}$) ต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทั้งหมด แบ่งกลุ่มโดยใช้ อาชีพ (occupations) การศึกษา (education) การใช้บริการสถาบันการเงิน (financial access) และลักษณะพื้นที่ (area)
ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

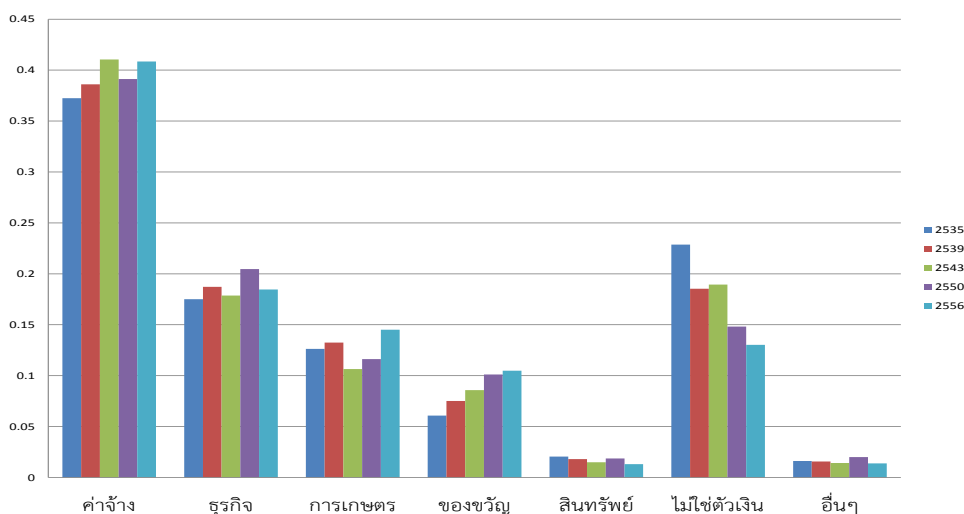
มาตรฐานการครองชีพ (living standards) ได้ลดลงอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 90

อาชีพก็เป็นปัจจัยอีกอันหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ Jeong (2008) พบว่าอาชีพเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อพลวัตของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทยในช่วงปี 2518 ถึง 2539 รูปภาพที่ 14 แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอาชีพต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ โดยจะเห็นว่า อาชีพสามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ประมาณร้อยละ 25-30 ของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทั้งหมดแต่ก็มีแนวโน้มลดลงในช่วงหลัง ยิ่งไปกว่านั้น Jeong (2008) พบว่า การศึกษา (แทนความสามารถ) การเลือกอาชีพ และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อพลวัตของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย

นอกจากนี้ เรายังสามารถศึกษาบทบาทของอาชีพโดยพิจารณาจากบทบาทของแหล่งรายได้ (income sources) ของครัวเรือนว่ามีส่วนสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้มากน้อยเพียงใด Rueanhip (2012) ศึกษาบทบาทของแหล่งรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทยระหว่างปี 2539 ถึง 2554 โดยใช้เทคนิคการแยกส่วนดัชนีของจีนี⁷ (Gini decomposition) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย Lerman and Yitzhaki (1985) โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ระหว่างปี 2539 ถึง 2554 และ

⁷ เทคนิคการแยกส่วนของ Lerman and Yitzhaki (1985) มาจากการทดลองทางความคิดที่ว่า ดัชนีของจีนีจะเพิ่มขึ้นกี่เปอร์เซ็นต์หากรายได้จากแหล่งที่พิจารณา (สมมติว่าเป็นแหล่ง j) เพิ่มขึ้น 1 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับความยืดหยุ่นของดัชนีของจีนีนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เรามักจะเรียกค่าที่คำนวณได้ว่า ผลกระทบส่วนเพิ่ม (marginal effect) ตามที่นักวิชาการส่วนใหญ่เรียกกัน หากดัชนีของจีนีเพิ่มขึ้นมาก (ลดลงมาก) เราก็จะสรุปว่าแหล่งรายได้ดังกล่าวมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ดัชนีของ

พบว่า รายได้จากค่าจ้างและรายได้จากกำไรทางธุรกิจมีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับการวิเคราะห์ที่ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ระหว่างปี 2539 ถึงปี 2556 ดังแสดงผลในรูปภาพที่ 16 ข้างล่าง ประเด็นที่สำคัญที่ได้จากส่วนนี้ก็คือว่า นอกจากบทบาทของรายได้จากค่าจ้าง ซึ่งมีส่วนสำคัญที่สุดตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาแล้ว การเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ซึ่งมีรายได้จากกำไรทางธุรกิจ มีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทยมากเป็นอันดับที่สอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) มีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทยอย่างมาก

รูปที่ 15: สัดส่วนรายได้จากแหล่งต่างๆ ในปี 2535 ปี 2539 ปี 2543 ปี 2550 ปี 2554 และปี 2556
ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

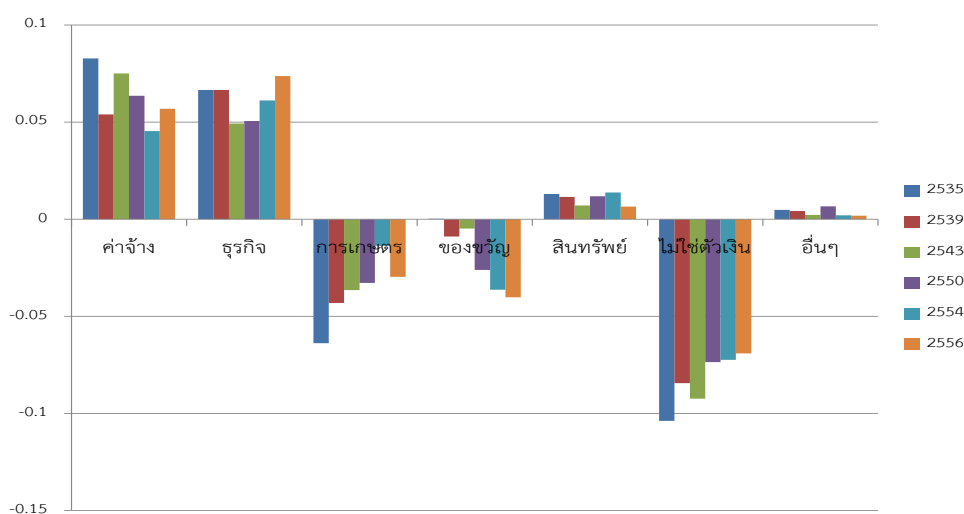
ปัจจัยด้านการเงินหรือการใช้บริการสถาบันการเงินมีผลต่อความเหลื่อมล้ำทางโอกาสเช่นกัน จากรูปภาพที่ 14 เราจะเห็นได้ว่า ปัจจัยด้านการเงินสามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ประมาณร้อยละ 15-20 ของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทั้งหมด ถึงแม้ว่าจะเป็นร้อยละที่ไม่สูงมากนัก แต่เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนกลุ่มของปัจจัยด้านการเงินที่ใช้ในการแยกส่วนประกอบกับจำนวนกลุ่มของปัจจัยอื่นๆ⁸ ก็ต้องถือว่า

เงินเพิ่มขึ้น (ลดลง) สูตรที่ใช้ในการคำนวณค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (marginal effect) ของแหล่งรายได้ j เป็นดังนี้

$$\frac{\partial G}{\partial y_j} = \frac{S_j G_j R_j}{G} - S_j \quad (5)$$

โดยที่ S_j คือสัดส่วนของแหล่งรายได้ j เมื่อเทียบกับรายได้ทั้งหมด G_j คือดัชนีของเงินเมื่อคิดเฉพาะแหล่งรายได้ j และ R_j คือ Gini correlation ระหว่างรายได้จากแหล่งรายได้ j และรายได้ทั้งหมด

⁸การศึกษาแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม อาชีพแบ่งออกเป็น 13 กลุ่ม ตามข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ในขณะที่ การใช้บริการสถาบันการเงิน และลักษณะพื้นที่ แบ่งออกเป็นอย่างละ 2 กลุ่ม

รูปที่ 16: ผลกระทบส่วนเพิ่ม (marginal effect) ของแหล่งรายได้ต่างๆ ในปี 2535 ปี 2539 ปี 2543 ปี 2550 ปี 2554 และปี 2556

ที่มา: การคำนวณของผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES)

ปัจจัยด้านการเงินเป็นปัจจัยที่มีความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มสูงเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยอื่นๆ นอกจากนี้ เรายังจะเห็นได้ว่า บทบาทของปัจจัยด้านการเงินมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง⁹ นอกจากนี้ เรายังสามารถศึกษาผลของปัจจัยด้านการเงินได้จากความแตกต่างด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคม (social mobility) ของครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ¹⁰ (formal financial institutions) และครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ ดังแสดงผลในตารางที่ 4 ถึง ตารางที่ 9 โดยจะเห็นได้ว่า ครัวเรือนที่ใช้บริการฯ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมสูงกว่าอีกกลุ่มหนึ่งอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจากการปรับเปลี่ยนฐานะของกลุ่มยากจนที่สุด จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนในกลุ่มยากจนที่สุดที่ใช้บริการสถาบันการเงินสามารถปรับเปลี่ยนฐานะทางรายได้ขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 70 ในขณะที่กลุ่มที่ไม่ใช้บริการฯ สามารถเลื่อนฐานะทางรายได้ขึ้นไปไม่ถึงร้อยละ 50 (เปรียบเทียบตารางที่ 4 และ 5) ส่วนผลการปรับเปลี่ยนฐานะทางการบริโภคและความมั่งคั่งก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่มีระดับความแตกต่างที่น้อยกว่า

โดยสรุป นอกจากปัจจัยด้านการศึกษาและด้านลักษณะของพื้นที่แล้ว ปัจจัยด้านอาชีพ (โดยเฉพาะ

⁹ผู้เขียนไม่สามารถสร้างตัวแปรการใช้บริการสถาบันการเงินที่เหมาะสมภายหลังปี 2547 ได้ เนื่องจากการสำรวจข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการถามข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

¹⁰สถาบันการเงินแบบทางการ หมายถึง ธนาคารพาณิชย์ (commercial banks) ธนาคารออมสิน (savings banks) ธนาคารเพื่อการเกษตร และ สหกรณ์ (Bank of Agriculture and Agricultural Cooperatives: BAAC) ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (government housing banks) บริษัทเงินทุน (financial companies) และ เครดิตฟองซิเอร์ (credit financiers)

ตารางที่ 4: Transition Probability Matrix สำหรับรายได้ต่อหัว (income per capita) ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555 สำหรับครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับชั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	27.06	20.79	19.47	17.16	15.51
ค่อนข้างยากจน	19.75	25.43	20.99	20.49	13.33
ชนชั้นกลาง	14.6	23.01	22.12	22.79	17.48
ฐานะค่อนข้างดี	7.45	12.36	24.36	31.82	24
ฐานะดี	2.88	6.03	10.41	28.08	52.6

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 5: Transition Probability Matrix สำหรับรายได้ต่อหัว (income per capita) ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555 สำหรับครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับชั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	51.75	23.25	11.84	6.14	7.02
ค่อนข้างยากจน	39.78	27.96	18.82	6.99	6.45
ชนชั้นกลาง	30.77	26.92	26.92	10.26	5.13
ฐานะค่อนข้างดี	13.76	25.69	35.78	17.43	7.34
ฐานะดี	12.96	24.07	24.07	22.22	16.67

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 6: Transition Probability Matrix สำหรับการบริโภคต่อหัว (consumption per capita) ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555 สำหรับครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับชั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	40.35	25.15	18.71	10.23	5.56
ค่อนข้างยากจน	20.79	28.97	23.83	16.12	10.28
ชนชั้นกลาง	15.16	21.49	28.05	21.49	13.8
ฐานะค่อนข้างดี	8.43	10.67	22.28	28.65	29.96
ฐานะดี	2.74	4.18	9.94	26.95	56.2

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 7: Transition Probability Matrix สำหรับการบริโภคต่อหัว (consumption per capita) ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555 สำหรับครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับชั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	45.91	27.73	16.36	6.82	3.18
ค่อนข้างยากจน	28.34	27.81	24.06	14.44	5.35
ชนชั้นกลาง	27.21	21.09	27.21	17.69	6.8
ฐานะค่อนข้างดี	8.93	18.75	22.32	30.36	19.64
ฐานะดี	5.97	16.42	17.91	34.33	25.37

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 8: Transition Probability Matrix สำหรับระดับความมั่งคั่งต่อหัว (wealth per capita) ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555 สำหรับครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับชั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	38.87	22.97	15.55	12.01	10.6
ค่อนข้างยากจน	16.28	25.7	24.94	20.61	12.47
ชนชั้นกลาง	9.11	25.71	27.53	21.46	16.19
ฐานะค่อนข้างดี	7.09	14.89	23.23	25.71	29.08
ฐานะดี	3.68	3.12	9.63	30.59	52.97

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

ตารางที่ 9: Transition Probability Matrix สำหรับระดับความมั่งคั่งต่อหัว (wealth per capita) ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555 สำหรับครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงินฯ

ระดับชั้นฐานะ	ยากจน	ค่อนข้างยากจน	ชนชั้นกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ฐานะดี
ยากจน	59.77	19.92	11.49	5.75	3.07
ค่อนข้างยากจน	31.18	33.33	20.43	9.14	5.91
ชนชั้นกลาง	22.22	31.75	28.57	14.29	3.17
ฐานะค่อนข้างดี	20.39	28.16	18.45	19.42	13.59
ฐานะดี	22.81	12.28	10.53	38.6	15.79

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel)

การเป็นผู้ประกอบการ) และการใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการก็มีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยไม่น้อย อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบเหล่านี้ยังไม่มีตรรกะที่เป็นระบบเพียงพอที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่า ทำไมปัจจัยด้านอาชีพและปัจจัยด้านการเงินจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อความเหลื่อมล้ำได้ ดังนั้น หัวข้อถัดไปจึงนำเสนอแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ที่พยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเงินและความเหลื่อมล้ำ พร้อมทั้งนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนแบบจำลองที่นำเสนอ

4 บทบาทของการเงินต่อความเหลื่อมล้ำ: มุมมองผ่านแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์

หัวข้อนี้นำเสนอแบบจำลองที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเงินและความเหลื่อมล้ำ และหลักฐานเชิงประจักษ์ (empirical findings) ที่เกี่ยวข้องกับแบบจำลองดังกล่าว ในช่วงยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา นักเศรษฐศาสตร์ได้พยายามสร้างแบบจำลองเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตและความเหลื่อมล้ำ หรือ Kuznets' curve ซึ่งส่วนหนึ่งได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของระบบการเงินต่อความเหลื่อมล้ำด้วย งานวิจัยกลุ่มหลังนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ (1) แบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง (risk management) (2) แบบจำลองที่เน้นด้านข้อจำกัดด้านการกู้ยืม (borrowing constraints)

4.1 แบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง

แบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง (risk management) ได้แก่ แบบจำลองของ Greenwood and Jovanovic (1990) และแบบจำลองที่ได้รับการพัฒนาต่อมาและประยุกต์ใช้กับข้อมูลของประเทศไทย โดย Jeong and Townsend (2008) และ Townsend and Ueda (2006) แบบจำลองกลุ่มนี้สมมติว่าการใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ (formal financial system) จะมีส่วนช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic or household specific risks) ได้ดีกว่า ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของกองทุนที่ผลตอบแทนขึ้นอยู่กับ aggregate shocks เท่านั้น การที่ครัวเรือนสามารถจัดการกับความเสี่ยงได้ดีกว่า ย่อมจะทำให้ครัวเรือนสามารถลงทุนในกิจการที่ให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า (แต่อาจจะมีความเสี่ยงก่อนที่จะได้รับบริการทางการเงินที่สูงกว่า) ได้มากกว่า เราจะได้เห็นว่า ครัวเรือนที่ใช้บริการระบบการเงินมีโอกาสที่จะมีฐานะที่ดีขึ้นสูงกว่าด้วย

อย่างไรก็ตาม การใช้บริการระบบการเงินมีต้นทุนเริ่มต้น (fixed cost) ซึ่งทำให้บางครัวเรือนไม่สามารถใช้บริการระบบการเงินได้ ดังนั้น ในระยะแรก ผู้ที่จะได้รับผลประโยชน์จากระบบการเงินจะเป็นผู้ที่มีฐานะดีอยู่แล้ว ซึ่งมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำในช่วงแรกเพิ่มขึ้น จนกระทั่งระบบเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้ามากพอจนทำให้ครัวเรือนส่วนใหญ่มีระดับความมั่งคั่งที่มากพอ และตัดสินใจใช้บริการสถาบันการเงิน ซึ่งจะมีผลทำให้ ความเหลื่อมล้ำลดลง

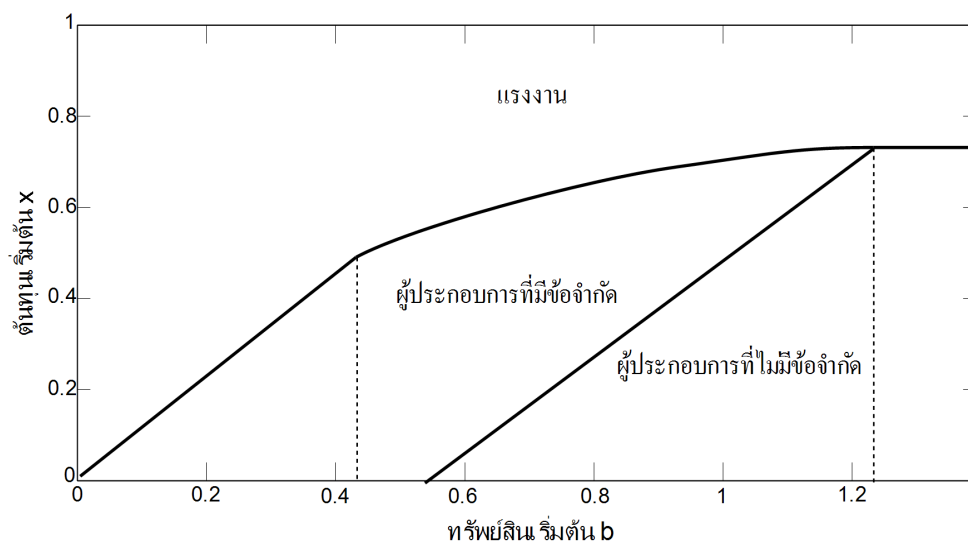
โดยสรุป แบบจำลองกลุ่มนี้เสนอว่า กลไก (mechanism) สำคัญที่ทำให้ระบบการเงินมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำ คือ การที่ระบบการเงินสามารถช่วยให้ครัวเรือนที่ใช้บริการหรือเข้าร่วมเครือข่ายทางการเงิน (financial network) สามารถจัดการกับความเสี่ยงได้ดีกว่า โดยครัวเรือนที่ใช้บริการสามารถแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing) ระหว่างกันได้ดีกว่า ซึ่งมีผลทำให้ครัวเรือนที่ใช้บริการฯ สามารถลงทุนในหลักทรัพย์ที่เสี่ยงมากกว่าแต่ให้ผลตอบแทนที่สูงกว่าได้ดีกว่า และมีผลทำให้มีโอกาสที่จะมีฐานะที่ดีขึ้นสูงกว่า

4.2 แบบจำลองที่เน้นด้านข้อจำกัดด้านการกู้ยืม

แบบจำลองที่เน้นที่ข้อจำกัดด้านการกู้ยืม (borrowing constraints) ได้แก่ แบบจำลองของ Banerjee and Newman (1993); Lloyd-Ellis and Bernhardt (2000) และแบบจำลองที่ได้รับการพัฒนาต่อมาและประยุกต์ใช้กับข้อมูลของประเทศไทย โดย Giné and Townsend (2004), Jeong and Townsend (2007), และ Jeong and Townsend (2008) แบบจำลองกลุ่มนี้สมมติว่า ตัวแทนในระบบเศรษฐกิจมีข้อจำกัดในการกู้ยืม โดยที่ความสามารถในการกู้ยืมมักจะขึ้นอยู่กับระดับความมั่งคั่ง (wealth) ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของหลักทรัพย์ค้ำประกัน (collateral) ข้อจำกัดในการกู้ยืมนี้มีผลต่อการเลือกประกอบอาชีพของแต่ละคน ทำให้คนที่มีความสามารถสูงแต่ยากจนอาจจะไม่สามารถเริ่มธุรกิจได้ ในขณะที่ คนที่มีความสามารถไม่สูงแต่มีฐานะดีอาจจะเลือกเป็นนักธุรกิจได้ รูปภาพที่ 17 แสดงแผนผังการเลือกอาชีพของคนที่มีระดับความสามารถและความมั่งคั่งที่แตกต่างกัน โดยจะเห็นได้ว่า ค่าทรัพย์สินเริ่มต้น (b) ที่เพิ่มขึ้นช่วยเพิ่มโอกาสที่แต่ละคนจะเลือกเป็นผู้ประกอบการ ในขณะที่ระดับความสามารถที่สูงขึ้น (ค่าต้นทุนเริ่มต้น x ต่ำลง) ก็จะช่วยเพิ่มโอกาสในการที่จะเลือกเป็นผู้ประกอบการได้เช่นกัน ดูรายละเอียดของแบบจำลองเพิ่มเติมใน วีระชาติ กิเลนทอง (2557)

Lloyd-Ellis and Bernhardt (2000) แสดงให้เห็นว่าแบบจำลองแบบนี้สามารถอธิบาย Kuznets' curve ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ในช่วงแรกของการพัฒนาซึ่งยังมีคนอยู่ในภาคเกษตรจำนวนมาก การขยายตัวทางเศรษฐกิจจะมากับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจาก ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่ในช่วงนี้คือ ผู้ที่มีฐานะดีซึ่งสามารถกู้ยืมได้มากพอที่จะประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการได้ ในขณะที่คนจนจะไม่สามารถกู้ยืมได้เพียงพอเพราะไม่มีหลักทรัพย์มาค้ำประกันเพียงพอ ในขณะเดียวกัน ค่าแรงจะยังไม่เพิ่มขึ้นมากนัก เพราะยังมีแรงงานที่ต้องการทำงาน (เปลี่ยนจากภาคเกษตรมาเป็นแรงงาน) จำนวนมาก แต่เมื่อแรงงานในภาคเกษตรเริ่มลดลงมากพอ ค่าแรงก็จะเริ่มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกัน กลุ่มผู้ใช้แรงงานเดิมก็เริ่มสามารถที่จะเก็บออมทำให้มีทรัพย์สินมากพอที่จะเริ่มธุรกิจ หรือมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเพียงพอที่จะกู้ยืมจากสถาบันการเงินเพื่อทำธุรกิจได้ ทำให้สามารถได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ลดลงได้ในที่สุด

โดยสรุป แบบจำลองกลุ่มนี้เสนอว่า กลไก (mechanism) สำคัญที่ทำให้ระบบการเงินมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำ คือ การเข้าถึงหรือการใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถช่วยให้ ครัวเรือนสามารถเลือกประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการได้ กล่าวคือ ช่องทางที่ระบบการเงินจะมีผลต่อความเหลื่อม

รูปที่ 17: แผนผังการเลือกอาชีพ (occupational choices) ของคนที่มีระดับความสามารถและความมุ่งมั่นที่แตกต่างกัน

มัล้าในแบบจำลองนี้ คือการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) นั่นเอง

4.3 หลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidences)

งานวิจัยเชิงประจักษ์ที่ศึกษาบทบาทของการเงินต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ส่วนหนึ่งใช้ข้อมูลหลายประเทศ (cross countries) ประกอบกับเทคนิคเศรษฐมิติ งานวิจัยกลุ่มนี้ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนนัก ยกตัวอย่างเช่น Beck et al. (2007) พบว่า พัฒนาการของระบบการเงินซึ่งวัดโดยสัดส่วนของหนี้เอกชน (private credit) ที่ให้กู้โดยธนาคารพาณิชย์ต่อมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ช่วยให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม Jauch and Watzka (2011) ซึ่งใช้ฐานข้อมูลที่มีขนาดใหญ่กว่า (จาก 138 ประเทศ ระหว่างปี 1960 ถึง 2008) พบว่า พัฒนาการของระบบการเงินมีส่วนทำให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่ Kunieda et al. (2011) พบว่า ผลกระทบของพัฒนาการของระบบการเงินจะมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้เพิ่มขึ้น หากตลาดการเงินของประเทศนั้นเปิดเชื่อมโยงกับตลาดโลก (open to the world market)

Jeong (2008) ใช้แนวคิดที่ได้จากแบบจำลองที่เน้นข้อจำกัดด้านการกู้ยืม (borrowing constraints) ศึกษาบทบาทของการเข้าถึงแหล่งเงินทุน (financial access) และพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับแบบจำลองซึ่งประกอบไปด้วย การศึกษา (แทนความสามารถ) การเลือกอาชีพ และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อพลวัตของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย ซึ่งมีส่วนผลักดันให้ Jeong and Townsend (2007) พัฒนาแบบจำลองกลุ่มนี้เพิ่มเติม โดยกำหนดให้ประชากรในแบบจำลองบางกลุ่ม

สามารถใช้บริการระบบการเงินได้มากกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง และได้นำเอาผลของแบบจำลองที่พัฒนาขึ้นไปเปรียบเทียบกับข้อมูลของประเทศไทย และสรุปได้ว่า แบบจำลองที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายการขยายตัวของประสิทธิภาพของการผลิตรวมของประเทศได้ค่อนข้างดี

ในขณะเดียวกัน Townsend and Ueda (2006) ได้พัฒนาแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยงของ Greenwood and Jovanovic (1990) และประยุกต์ใช้กับข้อมูลของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า แบบจำลองกลุ่มนี้สามารถอธิบาย การเพิ่มขึ้นของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประเทศไทย และการเพิ่มขึ้นของการเข้าถึงสถาบันการเงิน (financial deepening) ในช่วงปี 2519 ถึง 2539 อย่างไรก็ตาม แบบจำลองไม่สามารถอธิบายการขยายตัวของรายได้ โดยเฉพาะในช่วงหลังปี 2529 ได้ดีเท่าที่ควร

Jeong and Townsend (2008) นำเอาแบบจำลองทั้งสองกลุ่มมาเปรียบเทียบกันโดยการปรับเทียบแบบจำลอง (calibration) กับข้อมูลระดับครัวเรือนจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม (SES) เป็นสำคัญ แล้วจึงนำแบบจำลองที่ได้มาคำนวณเพื่อดูว่า พลวัตของการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ใกล้เคียงกับข้อมูลจริงหรือไม่ งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า แบบจำลองทั้งสองแบบสามารถอธิบายพลวัตของระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยได้ดีพอสมควร โดยแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยงสามารถอธิบายพลวัตของความเหลื่อมล้ำได้ดีกว่า แต่แบบจำลองทั้งสองแบบยังไม่สามารถอธิบายส่วนที่จนที่สุดและรวยที่สุดได้ดีเท่าที่ควร ผู้อ่านสามารถศึกษาหัวข้อเหล่านี้เพิ่มเติมได้ใน Townsend (2011)

Clarke et al. (2013) ได้ทดสอบแบบจำลองทั้งสองกลุ่มนี้ โดยใช้ข้อมูลจาก 91 ประเทศ ระหว่างปี 1960 ถึงปี 1995 และพบหลักฐานที่เชื่อได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตและความเหลื่อมล้ำ เป็นแบบ inverted-U shape หรือ Kuznets' curve ซึ่งสนับสนุนแบบจำลองที่เน้นที่ข้อจำกัดด้านการกู้ยืม แต่ความสัมพันธ์ระหว่างความเหลื่อมล้ำและพัฒนาการของระบบการเงินเป็นแบบเชิงเส้น โดยที่พัฒนาการของระบบการเงินมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลง ซึ่งขัดแย้งกับแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยงของ Greenwood and Jovanovic (1990) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ยังได้ถูกโต้แย้งโดยงานวิจัยของ Jauch and Watzka (2011) ซึ่งพบว่า พัฒนาการของระบบการเงินมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้นไม่ใช่อลดลง งานศึกษาชิ้นนี้ใช้ข้อมูลจาก 138 ประเทศ ระหว่างปี 1960 ถึงปี 2008 และวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบตัวอย่างซ้ำ (panel data) ซึ่งควบคุมผลกระทบเฉพาะประเทศ (country fixed effects) ซึ่งแตกต่างจากวิธีการของ Clarke et al. (2013) ซึ่งวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลภาคตัดขวาง (cross-sectional data) ของหลายประเทศ

นอกจากนี้ ผู้เขียนขอเสนอผลการศึกษาย่อยจากงานวิจัยของผู้เขียนเอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับแบบจำลองทั้งสองกลุ่มข้างต้น โดยงานวิจัยชิ้นแรก Kilenthong (2014) เกี่ยวข้องกับบทบาทของสถาบันการเงินต่อการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing) ของครัวเรือนในประเทศไทย ซึ่งเป็นหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิดของแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง ส่วนงานวิจัยชิ้นที่สอง XXX เกี่ยวข้องกับบทบาทของสถาบันการเงินต่อการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ซึ่งเป็นหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิดของแบบจำลองที่เน้นด้านข้อจำกัดด้านการกู้ยืม ผู้เขียนตระหนักดีว่า หลักฐานทั้งสองส่วนนี้เป็นหลักฐาน

ทางอ้อม แต่ผู้เขียนก็เชื่อว่า หลักฐานเหล่านี้มีประโยชน์และช่วยให้เราเข้าใจถึงกลไกหรือแนวทางที่ระบบการเงินสามารถมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำได้ดีพอสมควร

4.3.1 บทบาทของสถาบันการเงินต่อการแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing)

Kilenthong (2014) ศึกษาบทบาทของสถาบันการเงินแบบทางการ¹¹ (formal financial institutions) ต่อความสามารถในการแบ่งปันความเสี่ยงของครัวเรือน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในแบบจำลองของ Greenwood and Jovanovic (1990) โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel Survey) ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2552 ซึ่งเป็นข้อมูลแบบตัวอย่างซ้ำที่มีขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย งานวิจัยชิ้นนี้พัฒนามาจากงานวิจัยของ Alem and Townsend (2013) และ Kinnan and Townsend (2012) ซึ่งศึกษาประเด็นเดียวกันโดยใช้ข้อมูล Townsend Thai Data ซึ่งเป็นข้อมูลแบบตัวอย่างซ้ำที่มีการเก็บต่อเนื่องยาวนานที่สุด (เริ่มตั้งแต่ปี 2540 จนถึงปัจจุบัน) งานวิจัยทั้งหมดนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สมการถดถอยต่อไปนี้

$$C_{ijt} = \alpha_i + \sum_{l,k} \eta_l D_{ijt}^{lk} + \delta Y_{ijt} + \theta d_i^{fin} * Y_{ijt} + \gamma X_{ijt} + \epsilon_{ijt} \quad (6)$$

โดยที่ C_{ijt} คือการบริโภคต่อหัวในปี t ของครัวเรือน i ซึ่งอยู่ในกลุ่ม j

Y_{ijt} คือรายได้ต่อหัวในปี t ของครัวเรือน i ซึ่งอยู่ในกลุ่ม j

d_i^{fin} คือตัวแปรหุ่นสำหรับการใช้บริการระบบการเงินของครัวเรือน i

ซึ่งจะมีค่าเท่ากับหนึ่ง ถ้าครัวเรือนฝากหรือถอนเงินในช่วง 12 ก่อนการสัมภาษณ์จากสถาบันการเงินแบบทางการ ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเป็นศูนย์

X_{ijt} คือลักษณะ (characteristics) ในปี t ของครัวเรือน i ซึ่งอยู่ในกลุ่ม j เช่น การศึกษาและอายุของหัวหน้าครัวเรือน เป็นต้น

D_{ijt}^{lk} คือตัวแปรหุ่นสำหรับเวลา t และกลุ่ม j ¹² (tambon-time dummy)

ซึ่งจะมีค่าเท่ากับหนึ่ง ก็ต่อเมื่อ $j = l$ และ $t = k$ ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเป็นศูนย์

ค่าสัมประสิทธิ์ที่เราให้ความสนใจคือ δ และ θ โดยที่ ค่าสัมประสิทธิ์ δ บอกถึงความสามารถในการแบ่งปันความเสี่ยงสำหรับครัวเรือนที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ การแบ่งปันความเสี่ยงสำหรับกลุ่มนี้จะสมบูรณ์แบบ ถ้าค่าสัมประสิทธิ์ $\delta = 0$ ส่วนค่าสัมประสิทธิ์ θ บอกถึงบทบาทของการใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการต่อความสามารถในการแบ่งปันความเสี่ยง ซึ่งหาก θ มีค่าติดลบอย่างมีนัยสำคัญ เราก็จะสรุปได้ว่าครัวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถแบ่งปันความเสี่ยง หรือจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัวได้ดีกว่า นอกจากนี้ เรายังสามารถดูได้ว่า ครัวเรือนที่ใช้บริการ

¹¹สถาบันการเงินแบบทางการ หมายถึง ธนาคารพาณิชย์ (commercial banks) ธนาคารออมสิน (savings banks) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (Bank of Agriculture and Agricultural Cooperatives: BAAC) ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (government housing banks) บริษัทเงินทุน (financial companies) และ เครดิตฟองซิเอร์ (credit financiers)

สถาบันการเงินแบบทางการสามารถแบ่งปันความเสี่ยงได้ใกล้เคียงกับระดับที่เหมาะสมที่สุด (optimal allocation) มากน้อยเพียงใดจากผลรวมของค่าสัมประสิทธิ์ทั้งสอง $\delta + \theta$ ซึ่งหากผลรวมที่ได้มีค่าเท่ากับ หรือใกล้เคียงกับศูนย์ก็หมายความว่า ครีวเรือนสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้อย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม การประมาณค่าสัมประสิทธิ์ θ จากสมการข้างต้น ประสบกับปัญหาการเบี่ยงเบนจากความสัมพันธ์ภายใน (endogeneity bias) เนื่องจากเป็นไปได้ว่าการเลือกใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ เป็นผลมาจากลักษณะบางอย่างของครีวเรือนที่เราไม่มีข้อมูล (unobserved characteristics) ซึ่งส่งผลทำให้ตัวแปร d_i^{fin} มีสหสัมพันธ์ (correlate) กับ error term ϵ_{ijt} ดังนั้น Kilenthong (2014) พยายามแก้ปัญหานี้ด้วยการใช้ ระยะทางจากศูนย์กลางของตำบลที่ครีวเรือนตั้งอยู่ไปยังธนาคารสาขาที่ใกล้ที่สุด เป็นตัวแปรเครื่องมือ (instrumental variable) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Alem and Townsend (2013) วิธีการนี้ช่วยให้ผลการประมาณค่ามีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 10 แสดงผลการประมาณค่าของ fixed-effect risk sharing regression โดยใช้ระยะทางฯ เป็นตัวแปรเครื่องมือ (instrumental variable) โดยแถวที่ 2 เป็นผลการประมาณค่าในกรณีที่เรากำหนดให้ตำบลเป็นกลุ่มแบ่งปันความเสี่ยง (risk sharing group) แถวที่ 3 เป็นกรณีของอำเภอ แถวที่ 4 เป็นกรณีของจังหวัด และแถวที่ 5 เป็นกรณีของทั้งประเทศเป็นกลุ่มแบ่งปันความเสี่ยง

ผลการประมาณค่าชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ครีวเรือนที่ไม่ได้ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการยังไม่สามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่ โดยจะเห็นได้จาก ค่าสัมประสิทธิ์ของรายได้ต่อหัวมีค่าเป็นบวกและต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ (ที่ระดับความเชื่อมั่นมากกว่า 99.9%) ในทุกกรณี ในขณะที่ ครีวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้ดีกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้จากค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรที่เป็นผลคูณระหว่าง การใช้บริการสถาบันการเงินและรายได้ต่อหัว $d_i^{fin} * Y_{ijt}$ มีค่าเป็นลบและต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ (ที่ระดับความเชื่อมั่นมากกว่า 99.9% เกือบทุกกรณี) โดยรวมผลการศึกษาที่ได้มีความคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Alem and Townsend (2013) และ Kinnan and Townsend (2012)

ยิ่งไปกว่านั้น เราสามารถทดสอบสมมติฐานที่ว่า ครีวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถแบ่งปันความเสี่ยงได้ใกล้เคียงกับระดับที่เหมาะสมที่สุด (optimal allocation) มากน้อยเพียงใด ด้วยการทดสอบสมมติฐานที่ว่า $\delta + \theta = 0$ หรือไม่ ตารางที่ 11 แสดงผลการทดสอบสมมติฐานดังกล่าว ซึ่งสรุปได้ว่า เราไม่สามารถปฏิเสธสมมติฐานที่ว่า $\delta + \theta = 0$ กล่าวคือ ครีวเรือนที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถแบ่งปันความเสี่ยงได้ใกล้เคียงกับระดับที่เหมาะสมที่สุด ผลการวิเคราะห์ส่วนนี้ คล้ายคลึงกับข้อสรุปใน Alem and Townsend (2013) และ Kinnan and Townsend (2012)

โดยสรุป งานวิจัยที่กล่าวถึงข้างต้นได้ชี้ให้เห็นว่า การบริการสถาบันการเงินแบบทางการสามารถช่วยให้ครีวเรือนจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้เป็นอย่างดี ซึ่งก็มีส่วนสนับสนุน

ตารางที่ 10: Fixed Effect Risk-Sharing Regression with Distance to the Nearest Bank Branch as an Instrumental Variable (จาก Kilenthong (2014))

	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	ประเทศ
Y_{ijt}	0.197*** (0.000)	0.195*** (0.000)	0.204*** (0.000)	0.203*** (0.000)
$d_i^{fin} * Y_{ijt}$	-0.181** (0.010)	-0.174* (0.013)	-0.186** (0.002)	-0.183** (0.002)
headage	28.51 (0.113)	20.98 (0.240)	22.92 (0.181)	21.68 (0.196)
headagesq	-0.479** (0.005)	-0.401* (0.017)	-0.403* (0.013)	-0.375* (0.018)
headfemale	458.9*** (0.000)	481.6*** (0.000)	404.4*** (0.000)	371.7*** (0.000)
Agriculture	17.25 (0.758)	-3.086 (0.955)	9.026 (0.866)	16.82 (0.749)
Entrepreneur	28.69 (0.612)	3.196 (0.953)	8.265 (0.873)	2.821 (0.955)
headedu1	-35.69 (0.432)	-35.46 (0.414)	-1.287 (0.973)	-4.597 (0.895)
headedu2	-80.00 (0.315)	-92.28 (0.222)	-93.34 (0.189)	-75.53 (0.272)
Observations	12333	12333	12333	12333

p-values in parentheses

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

ตารางที่ 11: Fixed Effect Risk-Sharing Regression with Distance to the Nearest Bank Branch as an Instrumental Variable (จาก Kilenthong (2014))

ผลการทดสอบ	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	ประเทศ
χ^2	0.59	1.00	0.89	1.28
$Prob > \chi^2$	0.44	0.32	0.35	0.26

แนวคิดของแบบจำลองที่เน้นเรื่องการจัดการความเสี่ยง อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อมูลที่จำกัด การวิเคราะห์ในส่วนนี้ไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างธนาคารพาณิชย์ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ได้ ดังนั้น เพื่อให้เห็นความแตกต่าง ผู้เขียนจึงอ้างอิงงานวิจัยของ Kinnan and Townsend (2012) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มีส่วนช่วยให้ครัวเรือนสามารถจัดการความเสี่ยงได้ดีกว่าธนาคารพาณิชย์ทั่วไป ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลมาจากระบบเงินกู้ที่ตอบสนองต่อความเสี่ยง (credit risk-contingency system) ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ที่ช่วยให้ครัวเรือนสามารถทำให้การบริโภคไม่ต้องได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของรายได้มากเกินไป (Townsend and Yaron, 2001)

4.3.2 บทบาทของสถาบันการเงินต่อการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship)

เราได้เรียนรู้จากแบบจำลองของ Lloyd-Ellis and Bernhardt (2000) ว่า กลไกหรือบทบาทที่สำคัญของการเงินต่อความเหลื่อมล้ำ คือ การใช้บริการสถาบันการเงินช่วยบรรเทา (mitigate) ปัญหาด้านการกู้ยืม ทำให้ครัวเรือนสามารถเลือกเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ได้สะดวกมากยิ่งขึ้น ดังนั้น เราจึงควรที่จะทดสอบว่า กลไก (mechanism) นี้มีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน

วิธีการทดสอบว่า การตัดสินใจเป็นผู้ประกอบการเป็นผลมาจากปัญหาด้านการกู้ยืมมากน้อยเพียงใด เริ่มได้รับความนิยมนหลังจากงานวิจัยชิ้นสำคัญของ Evans and Jovanovic (1989) ซึ่งได้รับการพัฒนาต่อมาและประยุกต์ใช้กับข้อมูลของประเทศไทย โดย Paulson and Townsend (2004) ซึ่งศึกษาบทบาทของข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ต่อการเป็นผู้ประกอบการ โดยใช้ข้อมูล Townsend Thai Data จากการสำรวจครั้งแรกในปี 2540 งานวิจัยกลุ่มนี้ทดสอบบทบาทของข้อจำกัดทางการเงิน โดยอาศัยข้อสรุป (implication) ที่สำคัญอันหนึ่งจากแบบจำลองที่ระบุว่า โอกาสการเลือกเป็นผู้ประกอบการจะเพิ่มขึ้นตามมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนอย่างไม่เป็นเชิงเส้น (nonlinear) ดังแสดงในภาพที่ 17 ดังนั้น เราจึงวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าว ด้วยการประมาณค่าสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการ ต่อไปนี้

$$y_i = \alpha + \beta \ln w_i + \gamma X_i + \epsilon_i \quad (7)$$

โดยที่ y_i คือตัวแปรหุ่น (dummy variable) ที่มีค่าเท่ากับ 1 ถ้าตัวแทน i เลือกเป็นผู้ประกอบการ ไม่เช่นนั้นจะมีค่าเป็นศูนย์

$\ln w_i$ คือลอการิทึมของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนที่ตัวแทน i เป็นสมาชิก

X_i คือลักษณะ (characteristics) ของครัวเรือน i

ค่าสัมประสิทธิ์ที่เราให้ความสนใจคือ β ซึ่งบ่งบอกถึงบทบาทของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการ โดยหากค่าสัมประสิทธิ์ β มีค่ามากกว่าศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ เราก็จะสรุปว่า ครัวเรือนน่าจะเผชิญกับปัญหาข้อจำกัดด้านการเงินในการเลือกเป็นผู้ประกอบการ

งานวิจัยร่วมระหว่างผู้เขียนกับนักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย นายกิตติพงศ์ เรือนทิพย์ ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการ โดยให้ความสำคัญกับทั้งการใช้บริการสถาบันการ

เงิน (financial access) และการพัฒนาทักษะการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurial skill formation) จากการช่วยธุรกิจที่บ้าน งานวิจัยชิ้นนี้ ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมแบบตัวอย่างซ้ำ (SES Panel Survey) ระหว่างปี 2549 ถึงปี 2555 ซึ่งมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างมากกว่า Townsend Thai Data และ ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนเมือง (urban) และครอบคลุมผู้ประกอบการที่มีความหลากหลายมากกว่า นอกจากนี้ ด้วยกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่พอทำให้เราสามารถวิเคราะห์ การเลือกเป็นผู้ประกอบการจากกลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่เคยเป็นผู้ประกอบการในการสำรวจครั้งแรกได้ ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถวัดมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนในปีก่อนที่เราจะพิจารณาการเลือกเป็นผู้ประกอบการ ทำให้เราไม่ต้องเผชิญปัญหาการเบี่ยงเบน (bias) ที่อาจจะเกิดขึ้นเนื่องจาก มูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนที่จริงแล้วเป็นผลมาจากการตัดสินใจเลือกเป็นผู้ประกอบการ

ตารางที่ 12 แสดงผลการประมาณค่าตามสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (7) โดยใช้วิธีการแบบ probit การวิเคราะห์ในส่วนนี้เราพิจารณาการตัดสินใจเลือกเป็นผู้ประกอบการที่เกิดขึ้นในปี 2550 สำหรับตัวอย่างที่ไม่ได้เป็นผู้ประกอบการในปี 2549¹³ นั่นคือ เราถามว่า ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการใหม่ในปี 2550 ผลการวิเคราะห์ในสมการที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า มูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือน (ในปี 2549) มีผลกระทบเชิงบวก หรือมีส่วนเพิ่มโอกาสในการเลือกเป็นผู้ประกอบการอย่างมีนัยสำคัญ (ที่ระดับความเชื่อมั่นมากกว่า 95%) ผลลัพธ์นี้เป็นหลักฐานที่บ่งบอกได้ว่า ข้อจำกัดทางการเงินมีผลต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการของครัวเรือนในประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Evans and Jovanovic (1989) ในประเทศสหรัฐอเมริกา และ Paulson and Townsend (2004) ในประเทศไทย

สิ่งที่น่าสนใจมากกว่านั้นคือ บทบาทของการใช้บริการสถาบันการเงิน (financial access) ต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งในที่นี้ เราจะพิจารณาจากบทบาทของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการ โดยที่ หากการให้บริการสถาบันการเงินสามารถลดหรือขจัดปัญหาข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ได้ เราควรจะเห็นว่า บทบาทของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนของผู้ที่ใช้บริการสถาบันการเงิน ควรจะมีบทบาทต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการน้อยกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง นั่นคือ ค่าสัมประสิทธิ์ของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือน β ในสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (7) ของผู้ใช้บริการสถาบันการเงิน ควรจะมีค่าต่ำกว่าค่าสัมประสิทธิ์ของผู้ที่ไม่ใช้บริการสถาบันการเงิน

อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์เบื้องต้นกลับให้คำตอบที่ตรงกันข้ามกับสมมุติฐานดังกล่าว กล่าวคือ ค่าสัมประสิทธิ์ β ในสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (7) ของผู้ใช้บริการสถาบันการเงินมีค่าสูงกว่าและมีนัยสำคัญทางสถิติ (ดูสมการที่ 2 ในตารางที่ 12) ในขณะที่ ค่าสัมประสิทธิ์ β ในสมการการเลือกเป็นผู้ประกอบการ (7) ของผู้ใช้บริการสถาบันการเงินมีค่าต่ำกว่าและไม่มีความนัยสำคัญทางสถิติ (ดูสมการที่ 3 ในตารางที่ 12) ผลการวิเคราะห์ส่วนนี้ได้รับการยืนยันจากการวิเคราะห์โดยใช้ตัวแปรที่เป็นผลคูณระหว่างการให้บริการสถาบันการเงินและลอการิทึมของมูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือน $d_i^{fin} * \ln w_i$ ซึ่งมีค่าเป็นบวก

¹³ เหตุผลสำคัญที่เราไม่ใช้ข้อมูลในปี 2548 เพราะว่า เราต้องการที่จะบอกให้ได้ว่า ตัวอย่างของเราเคยช่วยงานที่บ้านหรือไม่ ซึ่งเป็นตัวแปรเราให้ความสำคัญอย่างมาก และมีอยู่ในข้อมูลการสำรวจปี 2548

ตารางที่ 12: ผลการประมาณค่าโอกาสการเปลี่ยนเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) โดยวิธี logit estimation

	All	Fin Access	No Fin Access	All with Interaction
age	0.157*** (0.000)	0.199*** (0.000)	0.146*** (0.000)	0.157*** (0.000)
age squared	-0.00175*** (0.000)	-0.00228*** (0.001)	-0.00160*** (0.000)	-0.00175*** (0.000)
female	-0.215* (0.035)	0.195 (0.311)	-0.382** (0.002)	-0.214* (0.035)
rural	-0.0622 (0.572)	0.0880 (0.722)	-0.104 (0.404)	-0.0619 (0.573)
primary	0.137 (0.261)	0.424 (0.063)	0.00395 (0.978)	0.137 (0.263)
secondary	0.116 (0.437)	0.222 (0.460)	0.0772 (0.654)	0.114 (0.444)
vocational	-0.00885 (0.967)	-0.200 (0.722)	0.0149 (0.948)	-0.00226 (0.991)
bachelor	-0.955*** (0.000)	-1.564* (0.037)	-0.861** (0.002)	-0.947*** (0.000)
master and ups	-1.413 (0.052)	-13.77 (0.991)	-1.319 (0.072)	-1.389 (0.057)
family Business	0.355** (0.005)	0.609* (0.010)	0.257 (0.089)	0.353** (0.006)
help family	0.0156*** (0.000)	0.0119 (0.068)	0.0176*** (0.000)	0.0156*** (0.000)
unemployment	0.224 (0.103)	0.118 (0.676)	0.293 (0.064)	0.227 (0.099)
ln_rwealth	0.0605* (0.039)	0.132* (0.034)	0.0364 (0.273)	0.0417 (0.207)
fin access	-0.308** (0.006)			-1.116 (0.102)
fin access x ln_rwealth				0.0813 (0.227)
Constant	-6.750*** (0.000)	-9.007*** (0.000)	-6.180*** (0.000)	-6.568*** (0.000)
Observations	9,465	3,072	6,393	9,465

p-values in parentheses

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ดูสมมติที่ 4 ในตารางที่ 12)

การพิจารณาโดยผิวเผิน อาจทำให้เราสรุปไปว่า การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการไม่ได้มีส่วนช่วยให้ครัวเรือนมีปัญหาด้านการกู้ยืมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม หากเราพิจารณาอย่างลึกซึ้งมากขึ้น เราจะเห็นได้ว่า ผลการวิเคราะห์ข้างต้นอาจจะเป็นผลมาจาก การที่ตัวอย่างสองกลุ่มนี้ต่างกันมากจนทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง ซึ่งดูได้จากความแตกต่างระหว่างค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรต่างๆ ของกลุ่มที่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการและกลุ่มที่ไม่ใช้บริการฯ (เปรียบเทียบ สมมติที่ 2 และ 3 ในตารางที่ 12) ความแตกต่างระหว่างกลุ่มนี้อาจจะทำให้ผลการประมาณค่ามีการเบี่ยงเบนเนื่องจากการเลือกใช้บริการ (selection bias) ซึ่งคล้ายคลึงกับข้อค้นพบใน Paulson and Townsend (2004) นอกจากนี้ ยังมีอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญก็คือ การประมาณค่าความมั่งคั่งในงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้รวมเอามูลค่าของอสังหาริมทรัพย์ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของเข้าไปด้วย เนื่องจากไม่มีข้อมูลดังกล่าว ซึ่งอาจจะเป็นสาเหตุทำให้ผลการวิเคราะห์เบี่ยงเบนได้เช่นกัน ดังนั้น ในขั้นตอนต่อไป ผู้วิจัยจะพยายามที่จะแก้ปัญหาความเบี่ยงเบนดังกล่าว ด้วยวิธีการทางเศรษฐมิติ และจะใช้แหล่งข้อมูลอื่นที่สามารถวัดระดับความมั่งคั่งได้ดีมากยิ่งขึ้น และหวังว่าจะสามารถนำผลการวิเคราะห์มานำเสนอต่อผู้อ่านในอนาคตอันใกล้

โดยสรุป เราพบว่า ข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ยังเป็นปัญหาต่อการเลือกเป็นผู้ประกอบการในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม เรายังไม่สามารถหาหลักฐานยืนยันได้ว่า สถาบันการเงินแบบทางการสามารถช่วยบรรเทาปัญหานี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการเบี่ยงเบนของการวิเคราะห์ หรืออาจจะเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นก็เป็นได้

5 บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทความนี้เริ่มต้นด้วยการสรุปความรู้เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย และปรับข้อมูลให้ทันสมัยเท่าที่จะทำได้ โดยภาพรวม ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของประเทศไทยอยู่ในระดับสูง แต่ก็ไม่ได้มีแนวโน้มสูงขึ้นแต่อย่างใด ส่วนความเหลื่อมล้ำด้านการบริโภคอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าและมีแนวโน้มลดลงที่ชัดเจนกว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ นอกจากนี้ เรายังพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างค่าดัชนี Theil-L ของรายได้ต่อหัวและค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวมีลักษณะเป็นแบบตัวยูกลับหัว (inverted U-shaped) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ Kuznets' curve บทความนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสของประเทศไทยยังอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ โดยพิจารณาจาก transition probability matrix ของฐานะของครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของ กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2556)

บทความนี้ให้ความสำคัญกับบทบาทของปัจจัยด้านการเงินต่อความเหลื่อมล้ำเป็นพิเศษ โดยแสดงหลักฐานที่ชี้ว่า การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการมีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้และความเหลื่อมล้ำทางโอกาส ซึ่งจะเห็นได้จาก สัดส่วนของความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม (between group inequality) เมื่อแบ่งกลุ่มโดยใช้ปัจจัยด้านการเงิน และความแตกต่างระหว่างโอกาสที่จะเลื่อนชั้น

ฐานะของครัวเรือนที่ใช้และไม่ใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ นอกจากนี้ เรายังนำเสนอหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการและความเหลื่อมล้ำ ซึ่งพบว่า รายได้จากการประกอบธุรกิจมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้อย่างมาก ซึ่งเป็นหลักฐานที่สนับสนุนว่า การประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการมีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำด้วยเช่นกัน

ยิ่งไปกว่านั้น บทความนี้นำเสนอกลไกหรือช่องทางที่ระบบการเงินสามารถมีบทบาทต่อความเหลื่อมล้ำได้ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ช่องทางหลัก ดังนี้ (1) การจัดการความเสี่ยง ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการ มีส่วนช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้ดีกว่า ทำให้สามารถลงทุนในกิจกรรมที่มีผลตอบแทนสูงแต่ความเสี่ยงสูงกว่าได้ (2) การเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การใช้บริการสถาบันการเงินแบบทางการมีส่วนช่วยให้ครัวเรือนสามารถเลือกประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากการใช้บริการสถาบันการเงินช่วยลดปัญหาข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) หลักฐานเชิงประจักษ์ใน Jeong and Townsend (2008) ชี้ให้เห็นว่า แบบจำลองทั้งสองแบบสามารถอธิบายการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทยได้ดีพอสมควร และไม่สามารถสรุปได้ว่าแบบจำลองกลุ่มใดอธิบายข้อมูลได้ดีกว่ากัน นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้นำเสนอผลการวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับแบบจำลองทั้งสองอีกด้วย ซึ่งชี้ให้เห็นว่า สถาบันการเงินสามารถช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถจัดการกับความเสี่ยงเฉพาะตัว (idiosyncratic risks) ได้เป็นอย่างดี แต่ยังไม่พบหลักฐานว่าสถาบันการเงินสามารถช่วยเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการอย่างใดก็ตาม ผลการวิเคราะห์ส่วนหลังนี้ยังต้องได้รับการปรับปรุงเพื่อแก้ปัญหาความเบี่ยงเบนต่อไป

โดยสรุป จากความรู้ที่ได้จากงานวิจัยในอดีตและผลการวิเคราะห์ของผู้เขียนเอง ผู้เขียนเชื่อว่า ระบบสถาบันการเงินมีบทบาทสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ผ่านทั้งกลไกการจัดการความเสี่ยง และการเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ เช่นเดียวกับ ข้อสรุปใน Jeong and Townsend (2008) ดังนั้น นโยบายของรัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญทั้งช่องทางในการเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบธุรกิจ และช่องทางในการจัดการความเสี่ยง

ในอดีตที่ผ่านมา ภาครัฐได้ให้ความสำคัญและพยายามที่จะแก้ปัญหาข้อจำกัดทางการเงิน (financial constraints) ไม่ว่าจะเป็น การตั้งธนาคารเฉพาะกิจ การอุดหนุนให้อัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยตลาด และการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน อย่างไรก็ตาม เรายังไม่สามารถหาหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันได้ว่า การให้บริการของสถาบันการเงินสามารถลดปัญหาข้อจำกัดทางการเงินได้อย่างทั่วถึง ผู้เขียนเองเชื่อว่า การตั้งธนาคารเฉพาะกิจ และการอุดหนุนให้อัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยตลาด เป็นนโยบายที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากนโยบายกลุ่มนี้มักจะทำให้เกิดการบิดเบือนในด้านการจัดสรรทรัพยากร เช่น ครัวเรือนที่ไม่มีความสามารถเพียงพออาจจะเลือกประกอบธุรกิจ และนำเอาปัจจัยทุนที่มีอยู่อย่างจำกัดไปใช้ ทำให้ครัวเรือนที่มีประสิทธิภาพสูงเสียโอกาสในการใช้ปัจจัยทุน ซึ่งจะมีผลทำให้การจัดสรรทรัพยากรทุนขาดประสิทธิภาพได้ เป็นต้น ส่วนนโยบายการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนเป็นนโยบายที่มีหลักการที่ดี

และไม่ส่งผลเสียต่อการจัดสรรทรัพยากร แต่อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์ที่ผ่านมา เรายังไม่สามารถทำให้นโยบายนี้เกิดผลในวงกว้างได้ ผู้เขียนเชื่อว่าส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจาก การที่สถาบันการเงินอาจจะเผชิญกับข้อจำกัดบางอย่าง ที่ทำให้ไม่สามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของหลักทรัพย์ค้ำประกัน ดังนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยและกระทรวงการคลังควรจะต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ ถึงอุปสรรคที่ทำให้นโยบายการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนไม่ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในแง่ของข้อจำกัดของกฎหมายหรือแนวปฏิบัติที่มีอยู่

นอกจากนี้ ภาครัฐควรส่งเสริมและเปิดโอกาสให้สถาบันการเงินสามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่จะช่วยให้ครัวเรือนที่เป็นผู้ประกอบการสามารถจัดการความเสี่ยงได้ดียิ่งขึ้น ผู้เขียนเชื่อว่า การปรับปรุงข้อกำหนดและกฎหมาย และการเพิ่มการแข่งขันของสถาบันการเงิน จะช่วยผลักดันให้สถาบันการเงินสามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมและประโยชน์ต่อการจัดการความเสี่ยงได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญ การปรับเปลี่ยนข้อกำหนดและกฎหมายเป็นนโยบายที่ไม่สิ้นเปลืองทรัพยากร ซึ่งแตกต่างจากการตั้งองค์กรของรัฐขึ้นมาเพื่อดำเนินกิจการที่เอกชนสามารถทำได้อยู่แล้ว

ยิ่งไปกว่านั้น ภาครัฐควรส่งเสริมและเปิดโอกาสให้สถาบันการเงิน สามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ผสมผสานผลิตภัณฑ์เงินกู้และผลิตภัณฑ์ที่ช่วยจัดการความเสี่ยงเข้าด้วยกัน ซึ่งน่าจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อครัวเรือนที่ขาดแคลนหลักทรัพย์ แต่ต้องการเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งมักจะเป็นลูกค้าที่มีความเสี่ยงสูงในมุมมองของสถาบันการเงิน ข้อเสนอแนะส่วนนี้ได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมจากงานวิจัยที่ศึกษา บทบาทของความสามารถในการจัดการกับความเสี่ยงและการประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งได้รับความสนใจมากขึ้นในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา งานวิจัยของ Karlan et al. (2012), Bianchi and Bobba (2013) และ Keats (2012) เป็นตัวอย่างงานวิจัยที่สำคัญที่แสดงให้เห็นว่า ความสามารถในการจัดการความเสี่ยงมีบทบาทสำคัญต่อการเลือกประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ โดยมีบทบาทมากกว่าข้อจำกัดด้านการเงินเสียด้วยซ้ำ¹⁴ ผู้เขียนเชื่อว่า การผสมผสานทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันจะช่วยให้สถาบันการเงินสามารถบริการครัวเรือนกลุ่มนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ครัวเรือนที่มีความสามารถสูงแต่ยากจน สามารถเป็นผู้ประกอบการ และยกฐานะของตนขึ้นมาได้ อันจะมีผลทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำลดน้อยลงไปในที่สุด

¹⁴งานวิจัยกลุ่มนี้เกิดขึ้นในต่างประเทศทั้งหมด เรายังไม่สามารถศึกษาประเด็นนี้ในประเทศไทยได้ เนื่องจากข้อจำกัดด้านข้อมูล

หนังสืออ้างอิง

กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2556). ดุลยภาพของการเจริญเติบโตจากมิติของการกระจายรายได้. *เอกสารประกอบการสัมมนาธนาคารแห่งประเทศไทยประจำปี 2556*.

วีระชาติ กิเลนทอง (2557). ประสิทธิภาพของการผลิตรวมของประเทศไทยและการเข้าถึงแหล่งเงินทุน. *เศรษฐกิจมหภาค และนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศ เล่มที่ 2 บทที่ 3*.

Alem, M. and Townsend, R. (2013). Efficiency, Equilibrium, and Asset Pricing with Risk of Default. *forthcoming in Journal of Econometrics*.

Banerjee, A. and Newman, A. (1993). Occupational choice and the process of development. *The Journal of Political Economy*, 101(2):274--298.

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., and Levine, R. (2007). Finance, inequality and the poor. *Journal of economic growth*, 12(1):27--49.

Bianchi, M. and Bobba, M. (2013). Liquidity, risk, and occupational choices. *The Review of Economic Studies*, 80(2):491--511.

Bourguignon, F. (1979). Decomposable income inequality measures. *Econometrica*, 47(4): 901--920.

Clarke, G., Xu, L. C., and Zou, H.-f. (2013). Finance and income inequality: Test of alternative theories. *Annals of Economics and Finance*, 14(2):491--516.

Evans, D. S. and Jovanovic, B. (1989). An estimated model of entrepreneurial choice under liquidity constraints. *The Journal of Political Economy*, pages 808--827.

Fang, Z. and Sakellariou, C. (2013). Evolution of urban--rural living standards inequality in thailand: 1990--2006. *Asian Economic Journal*, 27(3):285--306.

Giné, X. and Townsend, R. M. (2004). Evaluation of financial liberalization: a general equilibrium model with constrained occupation choice. *Journal of Development Economics*, 74(2):269--307.

Goldsmith, R. (1969). *Financial Structure and Development*. Yale University Press, New Haven.

- Greenwood, J. and Jovanovic, B. (1990). Financial development, growth, and the distribution of income. *Journal of Political Economy*, 98(5).
- Ikemoto, Y. and Uehara, M. (2000). Income inequality and kuznets' hypothesis in thailand. *Asian Economic Journal*, 14(4):421--443.
- Jauch, S. and Watzka, S. (2011). Financial development and income inequality. Technical report, CESifo working paper: Fiscal Policy, Macroeconomics and Growth.
- Jeong, H. (2008). Assessment of relationship between growth and inequality: micro evidence from thailand. *Macroeconomic Dynamics*, 12(S2):155--197.
- Jeong, H. and Townsend, R. (2007). Sources of tfp growth: Occupational choice and financial deepening. *Economic Theory*, 32(1):179--221.
- Jeong, H. and Townsend, R. M. (2008). Growth and inequality: Model evaluation based on an estimation-calibration strategy. *Macroeconomic dynamics*, 12(S2):231--284.
- Karlan, D., Osei, R. D., Osei-Akoto, I., and Udry, C. (2012). Agricultural decisions after relaxing credit and risk constraints. Technical report, National Bureau of Economic Research.
- Keats, A. (2012). Occupational choice in rural kenya: Using subjective expectations data to measure credit and insurance constraints. Technical report.
- Kilenthong, W. T. (2014). Financial Access and Risk Bearing Ability of Thai Households. *Working Paper*.
- Kinnan, C. and Townsend, R. (2012). Kinship and financial networks, formal financial access, and risk reduction. *The American Economic Review*, 102(3):289--293.
- Kunieda, T., Okada, K., and Shibata, A. (2011). Finance and inequality: How does globalization change their relationship? *Macroeconomic Dynamics*, pages 1--38.
- Kuznets, S. and Jenks, E. (1953). Shares of Upper Income Groups in Income and Savings. *NBER Books*.
- Lerman, R. I. and Yitzhaki, S. (1985). Income inequality effects by income source: a new approach and applications to the united states. *The Review of Economics and Statistics*, pages 151--156.

- Levine, R. (2005). Finance and growth: Theory and evidence. *Handbook of economic growth*, 1:865--934.
- Lloyd-Ellis, H. and Bernhardt, D. (2000). Enterprise, inequality and economic development. *Review of Economic Studies*, 67(1):147--168.
- McKinnon, R. (1973). *Money and Capital in Economic Development*. Brookings Institution Press.
- Motonishi, T. (2006). Why has income inequality in thailand increased?: An analysis using surveys from 1975 to 1998. *Japan and the World Economy*, 18(4):464--487.
- Paulson, A. L. and Townsend, R. (2004). Entrepreneurship and financial constraints in thailand. *Journal of Corporate Finance*, 10(2):229--262.
- Paweenawat, S. W. and McNown, R. (2014). The determinants of income inequality in thailand: A synthetic cohort analysis. *Journal of Asian Economics*, 31:10--21.
- Piketty, T. and Goldhammer, A. (2014). *Capital in the Twenty-first Century*. Harvard University Press.
- Ray, D. (1998). *Development Economics*. Princeton University Press Princeton, NJ.
- Rueanthip, K. (2012). The urban-rural income inequality in thailand: 1996-2011. *The Economic Science*, 60(2):25--43.
- Rueanthip, K., Panpiemras, J., and Bisonyabut, N. (2013). Thailand's economic growth after 1992: Was that growth pro-poor? *TDRI Quarterly Review*, 28(3):3--9.
- Schumpeter, J. (1911). *Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung [The Theory of Economic Development]*. Dunker & Humbolt, Leipzig.
- Sen, A. (1997). *On Economic Inequality*. Clarendon Press.
- Shorrocks, A. F. (1980). The class of additively decomposable inequality measures. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, pages 613--625.
- Townsend, R. (2011). *Financial systems in developing economies: growth, inequality and policy evaluation in Thailand*. Oxford Univ Pr.

- Townsend, R. M. and Ueda, K. (2006). Financial deepening, inequality, and growth: a model-based quantitative evaluation. *The Review of Economic Studies*, 73(1):251--293.
- Townsend, R. M. and Yaron, J. (2001). The credit risk-contingency system of an asian development bank. *ECONOMIC PERSPECTIVES-FEDERAL RESERVE BANK OF CHICAGO*, 25(3):31--48.